

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

# **Bakalářská práce**

**VALERIJA JUDINA**

Vznik pruského království

Establishment of Prussian Kingdom

## PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., za cenné rady a podněty.

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze dne*

.....

*podpis*

## ABSTRAKT

Tato bakalářská práce analyzuje vznik pruského království v kontextu mezinárodních vztahů. Sleduje vývoj braniborského kurfiřtství a hohenzollernského rodu před nástupem Fridricha III., přičemž vzestup země ovlivnil nejvíce jeho předchůdce Fridrich Vilém – Velký kurfiřt. Fridrich pak otcovo dílo dokonal, když se mu obratným vyjednáváním s podporou císaře Leopolda I. podařilo vytvořit nezávislé pruské království.

## KLÍČOVÁ SLOVA

Braniborsko-Prusko, Prusko, Pruské království, Fridrich III., Fridrich I., Leopold I.

## ABSTRACT

This bachelor thesis analyses the establishment of the Kingdom of Prussia in the context of international relations. The thesis follows the development of both the Electorate of Brandenburg and the House of Hohenzollern before the reign of Frederick III, coming to the conclusion that it was foremost his predecessor, Frederick William I – the Great Elector – who stimulated the rise of the country. With help from Emperor Leopold I, Frederick completed his father's work when he, by means of skilful negotiation, succeeded in establishing an independent Prussian kingdom.

## KEYWORDS

Brandenburg-Prussia, Prussia, Kingdom of Prussia, Frederick III, Frederick I of Prussia, Leopold I

## OBSAH

ÚVOD.....	6
1. POSTAVENÍ BRANIBORSKO-PRUSKA V RÁMCI SVATÉ ŘÍŠE ŘÍMSKÉ.....	9
2. VZTAH HABSBUKŮ A HOHENZOLLERNŮ PŘED NÁSTUPEM FRIDRICHA III. ....	13
3. FRIDRICH III. A LEOPOLD I. ....	23
3.1 SMĚŘOVÁNÍ KE KORUNOVACI .....	27
3.2 KORUNOVACE V KRÁLOVCI .....	36
4. PRUSKO MEZI DVĚMA VÁLKAMI.....	38
ZÁVĚR .....	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY .....	49
PŘÍLOHA I. ....	53
PŘÍLOHA II. ....	54
POZNÁMKY K PŘÍLOHÁM .....	55

## ÚVOD

Změna postavení braniborského kurfiřta na evropském poli a jeho povýšení mezi korunované hlavy je důležitou událostí, která ilustruje postupný vzestup hohenzollernských panovníků až na vrcholek evropské diplomatiky. Ten započal už úspěšnou politikou Velkého kurfiřta a pokračoval jeho nástupci až do sjednocení Německa, přičemž zisk pruské koruny představuje důležitý krok k dalšímu vývoji. Přesto se mu v české historiografii nevěnuje taková pozornost. Význam historických událostí se odvíjí také od toho, jakou váhu jim dají historici. Proto se tato práce věnuje právě tomuto problému. Navíc se snaží přispět k většímu pochopení vývoje Braniborsko-Pruska.

V kontextu mezinárodní politiky zde sledujeme vývoj braniborského kurfiřtství směrem k výstupu mezi přední evropské mocnosti prostřednictvím vzniku pruského království. Zaměřujeme se především na braniborské vztahy s habsburskou dynastií se zřetelem na ostatní evropské mocnosti. Snažíme se zde analyzovat, jaké předpoklady vedly k povýšení braniborského kurfiřta na pruského krále.

Čerpali jsme hlavně z literatury dostupné v České republice a na internetu. Důležitým podkladem pro tuto práci byl druhý díl třetího svazku vydaných pramenů *Konferenzen und Verträge*<sup>1</sup>, kde jsou k dispozici výtahy nejdůležitějších smluv uzavřených mezi evropskými mocnosti mezi lety 1492 a 1912. Mezi stěžejními publikacemi pro výzkum pruských dějin je i český překlad *Dějiny Pruska*<sup>2</sup> Hanse-Joachima Schoepse nebo práce amerického historika Christophera Clarka *Prusko: Vzestup a pád železného království*<sup>3</sup>. Vývoj vlády Fridricha III./I. podrobně popisuje Johann Gustav Droysen ve své knize *Friedrich I.: König von Preußen*<sup>4</sup>. Dílo Walthera Hubatsche *Das Zeitalter des Absolutismus 1600–1789*<sup>5</sup> jsme využili pro širší přehled o evropské politice, stejně tak i publikaci *Europa im Zeitalter des Absolutismus 1648–1789*<sup>6</sup> Fritze Wagnera. Hlubší souvislosti v oblasti evropské mezinárodní politiky analyzoval Aleš Skřivan v *Evropské*

---

<sup>1</sup> *Konferenzen und Verträge: Vertrags-Ploetz: Ein Handbuch geschichtlich bedeutsamer Zusammenkünfte und Vereinbarungen*, Teil II. 3 Band: Neuere Zeit 1492–1914, Würzburg 1958.

<sup>2</sup> SCHOEPS, H.-J., *Dějiny Pruska*, Praha 2004.

<sup>3</sup> CLARK, Ch., *Prusko: Vzestup a pád železného království*, Praha 2008.

<sup>4</sup> DROYSEN, J. G., *Friedrich I. – König von Preußen*, Berlin, New York 2001.

<sup>5</sup> HUBATSCH, W., *Das Zeitalter des Absolutismus 1600–1789*, Braunschweig 1965.

<sup>6</sup> WAGNER, F., *Europa im Zeitalter des Absolutismus 1648–1789*, München 1959.

*police 1648–1914*<sup>7</sup>. Dále byly k této práci použity příspěvky k jednotlivým říšským panovníkům a knížatům v biografické encyklopedii *Allgemeine Deutsche Biographie*<sup>8</sup>.

Kurfirťům a jejich postavení v rámci Svaté říše římské se věnuje kniha Jiřího Kubeše *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou: 1657–1658: Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*<sup>9</sup>. Dějiny rodu Hohenzollernů dobře zachycují knihy *Hohenzollernové v evropské politice 16. století*<sup>10</sup> Radka Fukaly a *Fridrich Veliký: Cesta Pruska k velmocenskému postavení*<sup>11</sup> Františka Stellnera. Informace o Velkém kurfirťovi jsme našli v knize *Friedrich Wilhelm: Kurfürst von Brandenburg*<sup>12</sup> Bruna Glogera a diplomové práci Ireny Kozmanové *Kurfürst Fridrich Vilém Braniborský a klevsko-marské stavy v letech 1640–1654*<sup>13</sup>. V knihách Jiřího Mikulce *Leopold I.: Život a vláda barokního Habsburka*<sup>14</sup> a Johna P. Spielmana *Leopold I.: Zur Macht nicht geboren*<sup>15</sup> jsme pak vyhledaly podklady pro zaznamenání života Leopolda I. Pramenem pro čtvrtou kapitolu této práce byla hlavně bakalářská práce Milana Rašína *Politika Velké Británie za Velké severní války*<sup>16</sup>, v menší míře pak biografie Víta Vlnase *Princ Evžen Savojský*<sup>17</sup>, Milana Švankmajera *Petr I.: Zrození impéria*<sup>18</sup> a Jiřího Kovaříka *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce*<sup>19</sup>.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První se týká postavení Braniborska-Pruska ve Svaté říši římské. Zde pozorujeme, jak se Braniborsko stalo kurfirťstvím a jaké postavení v kurfirťském kolegiu zaujalo. Dále se zde věnujeme proměně vztahů říšských knížat s císařem po třicetileté válce a vzestupu zdevastovaného Braniborska-Pruska v následujících letech. Druhá kapitola sleduje vztahy mezi habsburským a hohenzollernským rodem do nástupu Fridricha III., a to od 15. století, kdy se

---

<sup>7</sup> SKŘIVAN, A., *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.

<sup>8</sup> Dále jen ADB. Viz jednotliví autoři v seznamu použité literatury.

<sup>9</sup> KUBEŠ, J., *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou: 1657–1658: Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2010.

<sup>10</sup> FUKALA, R., *Hohenzollernové v evropské politice 16. století*, Praha 2005.

<sup>11</sup> STELLNER, F., *Fridrich Veliký: Cesta Pruska k velmocenskému postavení*, Praha 1998.

<sup>12</sup> GLOGER, B., *Friedrich Wilhelm: Kurfürst von Brandenburg*, Berlín 1985.

<sup>13</sup> KOZMANOVÁ, I., *Kurfürst Fridrich Vilém Braniborský a klevsko-marské stavy v letech 1640–1654: Stavy jako aktéři mezinárodní politiky a panovnický „minimální program“ po třicetileté válce*. (Diplomová práce).

<sup>14</sup> MIKULEC, J., *Leopold I.: Život a vláda barokního Habsburka*, Praha, Litomyšl 1997.

<sup>15</sup> SPIELMAN, J. P., *Leopold I.: Zur Macht nicht geboren*, Graz, Wien, Köln, Styria 1981.

<sup>16</sup> RAŠÍN, M., *Politika Velké Británie za Velké severní války*, 2009. (Bakalářská práce).

<sup>17</sup> VLNAS, V., *Princ Evžen Savojský*, Praha 2001.

<sup>18</sup> ŠVANKMAJER, M., *Petr I.: Zrození impéria*, Praha 1999.

<sup>19</sup> KOVAŘÍK, J., *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce*, Praha 2013.

Habsburkové stali císaři a Hohenzollernové braniborskými kurfiřty. Kapitola také mapuje vývoj vztahů mezi dynastiemi, včetně braniborských rodových větví, v době náboženských sporů v říši. Podrobněji se pak zabývá politikou Fridricha Viléma a jeho vztahy s ostatními evropskými dvory. Kapitola *Fridrich III. a Leopold I.* se týká vzájemných vztahů těchto dvou panovníků od nástupu Fridricha III. na trůn. Sleduje vývoj diplomatických jednání v průběhu devítileté války, která se vedla na základě nově vystoupivších problémů v rámci Svaté říše římské i mimo ní. Součástí této kapitoly jsou i dvě podkapitoly: *Směřování ke korunovaci* a *Korunovace v Královci*. V první z nich vysvětlujeme Fridrichův zájem o získání královské koruny v rámci událostí, které ho k tomu vedly, a chápání barokní společnosti. Dále analyzujeme způsoby, jakými mohl oné koruny dosáhnout, a také cestu, kterou nakonec zvolil. Prostřednictvím braniborsko-císařských vyjednávání pak zkoumáme, které skutečnosti mohly vést ke konečnému korunnímu traktátu (*Krontraktat*). Druhá podkapitola se pak zabývá samotnou korunovací Fridricha III. a jejím významem. Poslední – čtvrtá kapitola – pak sleduje vývoj pruského království v rámci dvou paralelně probíhajících evropských válek, a mapuje tak poslední léta vlády prvního pruského krále, v souvislosti se snahou získat všeobecné uznání královského titulu.



# 1. POSTAVENÍ BRANIBORSKO-PRUSKA V RÁMCI SVATÉ ŘÍŠE ŘÍMSKÉ

Kurfiršský hlas získalo Braniborsko za vlády Askánců, kteří obdrželi Severní marku jako dědičné léno v osobě Albrechta Medvěda roku 1134. Albrecht již vlastnil Anhaltsko a Ballenstedt a vybojoval si i další území v okolí na Slovanech. Území, které dobýval, nazývali Slované Braniborsko a tak také pojmenoval své markrabství roku 1157.<sup>20</sup>

Kurfiršskou hodnost Braniborska potvrdila Zlatá bula Karla IV. z roku 1356, která upravovala volbu krále Svaté říše římské a jasně vymezila postavení kurfirštů a určila, kdo jimi byl. Sedm kurfirštů se stalo privilegovanými říšskými knížaty a jako takoví měli rozsáhlejší pravomoci než tehdejší „obyčejná“ říšská knížata. Kurfiršti se také směli podílet na vládě a při volbě nového krále mohli dát hlas i sobě.<sup>21</sup> Navíc se ustanovila nedělitelnost kurfiršských zemí, princip primogenitury a přesně se stanovil postup v případě regentské vlády. Ve prospěch kurfirštů byla také mírně omezena práva měst – od nynějška nesměla mezi sebou vytvářet spojenecký svazek.<sup>22</sup>

Ustanovení ze Zlaté buly se dodržovala až do pádu říše roku 1806. Braniborský kurfiršt jako jeden z kurfirštů měl v říši důležité postavení, mezi ostatními kurfiršty však patřil mezi méně významné, což se projevovalo při volbě a korunovaci římského krále. Kurfiršti měli do dómu sv. Bartoloměje, kde volba probíhala, přijet v určitém pořadí. V první řadě průvodu byli arcibiskupové mohučský a trevírský, za nimi kolínský arcibiskup a český král a teprve po nich byli světští kurfiršti. Po přibrání bavorského kurfiršty se však museli rozdělit do dvou řad a braniborský se společně s bavorským ocitl v poslední čtvrté řadě. Zasedací pořádek na začátku volebního ceremoniálu vypadal podobně, braniborský volitel nejprve seděl poslední nalevo od oltáře, později napravo.<sup>23</sup> Na hostině po korunovaci sedával braniborský kurfiršt opět nejdále, což samozřejmě snižovalo jeho důležitost.<sup>24</sup>

Nicméně při korunovaci zvoleného krále hrál braniborský kurfiršt důležitou roli, neboť držel žezlo a jako říšský arcikomorník měl jeho zástupce pomoci panovníkovi s oblékáním korunovačního oděvu. Před korunovační hostinou nový král přijal od kurfirštů, jakožto arcíúředníků říše, vyjádření oddanosti. Po arcimaršálkovi – saskému vévodovi –

---

<sup>20</sup> SCHOEPS, s. 15.

<sup>21</sup> SEIBT, F., *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999, s. 247–251.

<sup>22</sup> Kurfiršti měli právo horní, solní, mincovní, celní a kromě toho měli například poskytovat ochranu Židům. MÜLLER, H., *Dějiny Německa*, Praha 1995, s. 64.

<sup>23</sup> KUBEŠ, s. 35–37.

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 69.

a arcitruksasovi – rýnskému falckraběti (od roku 1636 bavorskému vévodovi) – vystoupil braniborský arcikomorník a měl monarchovi donést umyvadlo, konvici s vodou, kterou měl naplnit v městské kašně, a ručník. Po něm přišel na řadu český král jako arcicíšník, před ním případně ještě falcký kurfiřt.<sup>25</sup>

Ačkoli Braniborsko patřilo mezi kurfiřtství, což bylo výjimečné postavení, neznamenal to, že by se mohlo řadit mezi nejvýše postavené země v říši. Hlavní hohenzollernská linie se po celé 16. století výrazněji neprojevovala a vystupovala velmi mírně.<sup>26</sup> I když kurfiřtství přistoupilo k reformaci (nejprve k luteránství a později ke kalvinismu), nepřidalo se ani na jednu bojující stranu.<sup>27</sup> Kurfiřti totiž věděli, že braniborské vojsko a postavení nejsou tak silné, aby se mohli podílet na bojích, a raději dodržovali neutralitu, což se později vymstilo ve třicetileté válce.

Důležitou událostí pro postavení Braniborska bylo připojení nových území na počátku 17. století, na něž si mohlo dělat nárok díky sňatku braniborského kurfiřta Jana Zikmunda s Annou Pruskou. Roku 1614 získalo Braniborsko lukrativní porýnské državy Kleve, Mark a Ravensberg.<sup>28</sup> V Marku se získávalo uhlí a v Kleve byl důležitý obchod a produkce sukna, lněného plátna a kůže. Obyvatelstvu se žilo lépe než v Braniborsku a na konci 17. století byl jeho počet téměř dvakrát větší.<sup>29</sup> Země si v podstatě žily svým vlastním životem, správu nad nimi vykonávala lokální aristokracie či Nizozemci, kteří obsadili několik pevností v porýnských državách braniborského kurfiřta.<sup>30</sup> Dalším územím pak bylo pruské knížectví, kde vymřela vedlejší hohenzollernská linie roku 1618 osobou Albrechta Fridricha, a hlavní rodová linie si území získala sňatkem s jeho dvěma dcerami.<sup>31</sup> Ani jedno území však nebylo samostatné a braniborský kurfiřt byl nejen poddaný císaře Svaté říše římské, ale jako pruský kníže i leníkem polského krále.

Z třicetileté války vyšla Svatá říše římská pozměněná. Oslabila moc císaře, ale naopak se zvýšila pozice říšských knížat. Habsburští císaři již neovládali zahraniční politiku říše, jednotlivá knížata si totiž mohla uzavírat spojení, s kým chtěla, a to i mimo říši. Císařové nadále nemohli vyhlášovat válku či mír za celou říši a k vypsání daní

---

<sup>25</sup> KUBEŠ, s. 58–59, 63–64.

<sup>26</sup> FUKALA, *Hohenzollernové ...*, s. 14.

<sup>27</sup> SCHOEPS, s. 20–22.

<sup>28</sup> Smlouva z Xantenu (1614) rozdělila porýnské dědictví Anny mezi braniborského kurfiřta a falcko-neuburského falckraběte, který dostal Jülich a Berg. Více: *Konferenzen ...*, s. 47–49.

<sup>29</sup> CARSTEN, F. L., *The Resistance of Cleves and Mark to the Despotism of the Great Elector*, in: *The English Historical Review*, Vol. 66, No. 259, April 1951, s. 219–221.

<sup>30</sup> KOZMANOVÁ, s. 21–22.

<sup>31</sup> CLARK, s. 34.

potřebovali svolení říšského sněmu.<sup>32</sup> Říše a její správa byla zastaralá a modernizaci bránily říšské stavy.<sup>33</sup>

Válka se odehrávala převážně na území Svaté říše římské, která byla velmi zpustošena. Nicméně všechna kurfiřtství<sup>34</sup> se opět postupně zotavila. Bavorsku byl ponechán kurfiřtský titul a po Habsburských državách se stalo nejdůležitějším katolickým knížectvím v říši. Říše tak nově měla osm kurfiřtství, neboť Falck si dokázala zajistit navrácení kurfiřtské hodnosti (1648). V zemi také nastal ekonomický rozkvět a některé falcké rodové linie se významně podílely na evropské politice. Sasko zaznamenalo velké územní zisky v podobě obou Lužic a v 50. letech své državy ještě rozšířilo o další území. Ke konci století si saský kurfiřt mohl ke svým titulům připsat „polský král“.<sup>35</sup>

Třicetiletá válka ukázala bezmocnost Braniborska-Pruska a zanechala zemi v zuboženém stavu. Jistou úlevou byl nástup nového panovníka – Fridricha Viléma – a vývoj po třicetileté válce nabral pro Braniborsko nový směr. „Velký kurfiřt“ Fridrich Vilém dokázal prosadit absolutismus. Podařilo se mu omezit moc stavů, za což jim poskytl rozsáhlé hospodářské a sociální výhody.<sup>36</sup> Šlechta platila vojenské příspěvky a města postihla spotřební daň. Kromě toho byl podporován obchod pozemní, ale i zámořský. Kurfiřt dokonce získal i několik kolonií v Africe, které však prodal jeho syn.<sup>37</sup> Důležité také bylo přijetí vyhnaných protestantů z katolických zemí, kteří se nyní mohli podílet na rozvoji státu. To vše umožnilo příliv financí do státní pokladny a možnost provést rozsáhlé reformy.<sup>38</sup>

Prestiž získalo Braniborsko-Prusko po vytvoření stálé armády. Financování zajistily výše zmíněné skutečnosti, ale také zahraniční subsidie, poskytované za různou výpomoc. Ačkoli na počátku vlády Velký kurfiřt přebíral nedisciplinované slabé vojsko v žalostném stavu, které častokrát pustošilo vlastní zemi, dokázal na konci vlády předat synovi jednu

---

<sup>32</sup> SKŘIVAN, s. 8–9.

<sup>33</sup> Navíc ani říšská armáda nebyla vůbec efektivní. STELLNER, s. 14.

<sup>34</sup> Máme zde na mysli bavorské, falcké a saské kurfiřtství.

<sup>35</sup> HUBATSCH, s. 105–109.

<sup>36</sup> STELLNER, s. 18.

<sup>37</sup> SCHOEPS, s. 28–29.

<sup>38</sup> MACARTNEY, C. A. (ed.), *The Habsburg and Hohenzollern Dynasties in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, New York 1970, s. 209–211.

z nejsilnějších armád na německém území. Ke konci vlády Fridricha Viléma se mnohonásobně rozšířila a čítala až 30 000 mužů.<sup>39</sup>

Kromě některých zisků území v říši lze k zásluhám Fridricha Viléma přičíst i vymanění Pruska z lenního vztahu s polským králem, což se stalo roku 1657 ve Wehlau a bylo potvrzeno mírem v Olivě roku 1660.<sup>40</sup> Jeho syn a nástupce Fridrich III. tak zdědil záviděníhodnou armádu, stabilizovanou zem a plnou pokladnu, čítající až 650 000 tolarů a disponující stálými příjmy 2,5 miliónů tolarů.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> FAY, S. B., *The Beginning of the Standing Army in Prussia*, in: *The American Historical Review*, Vol. 22, No. 4 (Jul., 1917), s. 763-777, s. 777. Dle Macartneyho (MACARTNEY, s. 210) čítalo vojsko Fridricha Viléma od 30 000 až 35 000 mužů.

<sup>40</sup> *Konferenzen ...*, s. 83–86, 92–94.

<sup>41</sup> STELLNER, s. 22.

## 2. VZTAH HABSBUKŮ A HOHENZOLLERNŮ PŘED NÁSTUPEM FRIDRICHA III.

V 15. století se oba rody – Habsburkové a Hohenzollernové – dostaly na důležité pozice v říši a dosáhly významného rozšíření svých držav. Braniborsko se poprvé dostalo do rukou Hohenzollernů v roce 1417, kdy bylo prodáno římským králem Zikmundem tehdejšímu norimberskému purkraběti Fridrichu VI. Hohenzollernovi.<sup>42</sup> Ostatně již předtím měli Lucemburkové s hohenzollernským rodem dobré vztahy, Karel IV. určil Norimberk jako místo, kde bude panovník Svaté říše římské konat svůj první sněm a pomýšlel i na sňatkové sblížení s místní dynastií.<sup>43</sup>

Lucemburky roku 1438, kdy na říšský trůn usedl Albrecht II., natrvalo vystřídali Habsburkové. Po jeho smrti převzal všechny rodové državy Fridrich III. a Habsburkové se v 15. století pokoušeli upevnit své postavení v říši. Jeden z kurfiřtských hlasů patřil Hohenzollernům, volba Habsburků (Fridricha III. a Maxmiliána I.) však proběhla bez problémů.<sup>44</sup> Za života Karla V. pak Habsburkové drželi říši, Španělsko, část bývalých burgundských držav, část Itálie, ale i české a uherské království, a jejich území tak patřilo k největším.

Rod Hohenzollernů byl na konci 15. století rozdělen na dvě linie – jedna vládla v Braniborsku, druhá opanovala rodové franské državy, přičemž braniborská linie původně nehrála v evropské politice takovou roli jako linie franská. Příslušníci této rodové větve získali v Evropě důležité posty – Ansbach, řížské a magdeburské arcibiskupství anebo halberstadtské biskupství. Důležité je pak zmínit Albrechta Braniborsko-Ansbašského, který přeměnil území řádu německých rytířů na knížectví a stal se tak prvním pruským knížetem.<sup>45</sup>

V 16. století byl stěžejním tématem v říši náboženský rozkol. Císař Karel V. tehdy podporoval katolíky, na jejichž straně zpočátku byli i Hohenzollernové. Jáchym I. (vládl v letech 1499–1535) krvavě potlačil luteránské povstání a požadoval zákaz Lutherových spisů. Zároveň se také kurfiřtův bratr Albrecht Braniborský stal magdeburským a mohučským arcibiskupem, čímž získali Hohenzollernové další kurfiřtský hlas. Albrecht také zastával funkci arcikancléře říše a staral se o říšskou pečeť. Až Jáchym II. (1535–

---

<sup>42</sup> CLARK, s. 29–30.

<sup>43</sup> SEIBT, s. 252. Karel se snažil zajistit svoje državy na severu, a proto pro něj byli Hohenzollernové velmi důležití. Díky němu byli norimberští purkrabí povýšeni do knížecího stavu. Tamtéž, s. 268–271.

<sup>44</sup> HAMMANOVÁ, B., *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 39, 146–147.

<sup>45</sup> FUKALA, *Hohenzollernové ...*, s. 9–22.

1571) přestoupil na jinou víru, ale i ten stále zachovával některé katolické obyčeje a nevstoupil do bojů proti katolíkům.<sup>46</sup> Kvůli obavám ze zneřáčení císaře postupoval kurfiřt s reformací velmi opatrně. V říšských záležitostech podporoval smír mezi vyznáními a snažil se působit jako prostředník, zároveň se vyhýbal radikálním protestantům. Svůj přestup na luteránství oznámil až po augšpurském náboženském míru roku 1563.<sup>47</sup> Další změnu vyznání podnikl Jan Zikmund (1609–1618) roku 1613, kdy přestoupil na kalvinismus. Vzhledem k početnosti luteránů ve svých državách však nenutil obyvatelstvo k jednotné víře a dále zůstal správcem luteránské církve. Svoje poddané pak nabádal k vzájemné náboženské toleranci.<sup>48</sup>

Jiný postoj však zastávala vedlejší franská hohenzollernská linie, která nejednala tak opatrně jako její kurfiřtští příbuzní. Spor s Habsburky vznikl ve Slezsku, kde se pokoušel druhorozený syn ansbaško-bayreuthského markraběte Fridricha Staršího (žil v letech 1460–1636), Jiří Braniborsko-Ansbašský (1484–1543), získat majetky, které mu odkázal kníže Jan Opolský. Jiří měl podle dohody spravovat významná hornoslezská knížectví Opolsko a Ratibořsko. Posléze také zakoupil krnovské knížectví a začal významněji pronikat do tamní politiky. Po vymření Jagellonců však nový český král Ferdinand I. Habsburský zasáhl do situace a prohlásil území za uvolněné léno. Hohenzollernovi k oblibě u říšského vládnoucího rodu nepomohlo ani jeho podporování reformace, ani to, když na říšském sněmu výrazně protestoval proti zákazu vyznání luteránské víry. Ani jedna strana však nechtěla vstoupit do konfliktu, a tak došlo k dohodě. Roku 1531 uznal v Praze český král Ferdinand I. markraběti Jiřímu držbu Krnovska a na určitou dobu i Opolsko a Ratibořsko.<sup>49</sup>

Mezitím udržovala hlavní větev Hohenzollernů dobré vztahy s Habsburky v říši a snažila se nezapojovat do žádných odvážných akcí protestantů. Braniborsko tehdy nebylo žádnou velmocí v říši a už vůbec ne mimo říši. Ale i hlavní hohenzollernská linie byla ambiciózní a pokoušela se situaci zlepšit získáním nových území. Příležitost se naskytl v Prusku. Tamější vládnoucí kníže byl duševně chorý a cesta k jeho dědictví vedla přes jeho dvě dcery, proto také Jáchym Fridrich (jako braniborský kurfiřt v letech 1598–1608) provdal svého syna Jana Zikmunda (žil v letech 1572–1619, vláda 1608–1619) za Annu

---

<sup>46</sup> SCHOEPS, s. 20–21.

<sup>47</sup> CLARK, s. 32–33.

<sup>48</sup> SCHOEPS, s. 22–23.

<sup>49</sup> Navíc mu bylo dáno v zástavu Bytomsko a Bohumínsko. Okolí města Opolí a knížecí piastovská sídla zůstala Habsburkům. FUKALA, R., *Jan Jiří Krnovský: Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice 2005, s. 25, 39, 41.

Pruskou. Prostřednictvím sňatku získali Hohenzollernové nárok na nová území. Anna totiž kromě pruského knížectví dědila i porýnská vévodství Jülich, Kleve, Berg a hrabství Mark a Ravensberg.<sup>50</sup>

Výhodnost těchto držav si uvědomovala i celá řada dalších kandidátů. Hohenzollernům však nejvíce konkuroval neuburský falckrabě. Když v roce 1609 zemřel vévoda Vilém, stále nebylo známo, komu jeho dědictví připadne. V těsné blízkosti porýnských vévodství se navíc odehrával konflikt mezi Španělskem a Spojenými provinciemi nizozemskými a v říši vřely náboženské spory. V napjaté situaci se braniborský kurfiřt a neuburský falckrabě netradičně bez císaře dohodli na společné správě území, dokud se situace neuklidní. O podobných záležitostech rozhodoval císař a bylo v jeho moci prohlásit území uvolněným říšským lénem a připojit ho k habsburským majetkům. Habsburkovi se dohoda za jeho zády nelíbila a svůj odpor podpořil vojsky, která vyslal do Jülichu. Dědictví vévody Viléma přidělil saskému kurfiřtovi. Na podporu dohody se však postavila protestantská unie a Francie.<sup>51</sup>

Opatrný braniborský kurfiřt nabídl roku 1611 společnou správu nad územím i saskému kurfiřtovi, ale neuburský falckrabě návrh smetl ze stolu. Vyrovnaní z Xantenu (1614) pak na dočasnou dobu rozhodlo o rozdělení. Smlouvu podepsal jak Hohenzollern Jan Zikmund, tak falckrabě neuburský, ale i (prostřednictvím vyslanců) francouzský a anglický král a zástupci Spojeného Nizozemí. Zatímco Jan Zikmund obdržel Kleve, Mark a Ravensberg, falcko-neuburský falckrabě získal Jülich a Berg. Smlouva byla znovu potvrzena roku 1624.<sup>52</sup>

Ačkoliv vlastnictví vyspělých a hustě osídlených porýnských vévodství představovalo značný potenciál, Hohenzollernové je dlouho nevyužívali. Až do vlády Fridricha Viléma se do spravování těchto území nezapojovali a nechávali vládnout stavy či mnohdy nizozemské posádky. Jejich vláda sice byla uznávána, ale jen na papíře. Po připojení území přitom braniborský kurfiřt vlastnil jedno z největších panství v říši.<sup>53</sup>

Těsně před třicetiletou válkou se Hohenzollernové zapletli do menšího sporu ve Štrasburku. V té době již bylo Braniborsko protestantskou zemí. Druhorozený syn Jáchyma Fridricha, Jan Jiří (o něco později získal Krnovsko, a proto je znám jako „Krnovský“, žil v letech 1577–1624), byl zvolen štrasburským biskupem, ale svého

---

<sup>50</sup> CLARK, s. 32–34.

<sup>51</sup> Tamtéž, s. 34–39.

<sup>52</sup> *Konferenzen ...*, s. 47–49.

<sup>53</sup> KOZMANOVÁ, s. 20.

kandidáta měla i katolická strana. Do konfliktu, kdy jednu stranu podporovala říšská protestantská knížata a Francie a druhou Bavorsko a papež, zasáhl i císař Rudolf II., jenž na místo biskupa nominoval třetího kandidáta – příslušníka habsburského rodu. Císařovu přání nakonec musely ustoupit obě strany.<sup>54</sup>

S Habsburky měl Jan Jiří problémy i v Krnovsku, jehož držbu mu Rudolf II. nechtěl uznat,<sup>55</sup> a proto se slezský Hohenzollern postavil proti němu. V protihabsburském postoji krnovského knížete podpořil i jeho bratr – braniborský kurfiřt – Jan Zikmund, který mu poskytl finanční pomoc a svěřil mu roku 1608 velení rodových bojových sil. Po abdikaci Rudolfa II. však ani jeho nástupce Matyáš nechtěl přiznat Krnovsko Janu Jiřímu, a proto se stal krnovský kníže zásadním odpůrcem Habsburků.<sup>56</sup>

Roku 1613 přestoupil braniborský kurfiřt na kalvínskou víru. Svě poddané pobídl k náboženské toleranci a slíbil, že je k nové víře nutit nebude.<sup>57</sup> Konverze mohla být v říši problémem, neboť kalvinismus nebyl uznáván augšpurským mírem a císař mohl proti jeho stoupencům zakročit. Na obzoru však byl závažnější konflikt.

Za třicetileté války braniborští Hohenzollernové značně kolísali mezi oběma válečnými stranami. V prvních letech konfliktu se Jiří Vilém (vláda 1619–1640) snažil ubránit zatažení Braniborska do nákladných bojů a pokoušel se zůstat neutrální. Kurfiřt sice vyjádřil podporu protestantům v českém království, ale pomoc jim neposkytl.<sup>58</sup>

Oproti tomu jeho krnovský příbuzný – Jan Jiří – stál v čele slezské opozice vůči Habsburkům. Během války udržoval úzké kontakty s Fridrichem Falckým a uznával ho jako českého krále i poté, co české stavy válku prohrály. Až do své smrti se snažil získávat další spojence na pokračování boje proti habsburským katolíkům. Zemřel však náhle v roce 1624 a ještě předtím postoupil český král jeho knížectví Karlovi z Lichtenštejna.<sup>59</sup>

Mezitím se braniborský kurfiřt stále pokoušel zůstat neutrální. Provdal sice svoje sestry za protivníky Habsburků – švédského krále a sedmihradského knížete – zároveň ale neustále přesvědčoval císaře, že je na jeho straně. A tak byly jeho země pustošeny oběma stranami, až se roku 1626 raději spojil s Habsburky. Ti si však svoje spojence nehýčkali

---

<sup>54</sup> FUKALA, *Jan ...*, s. 76, 83–84.

<sup>55</sup> Krnovsko původně patřilo franské linii Hohenzollernů, po jejím vymření rodová dohoda stanovila, že území převezme Jan Jiří. FUKALA, *Jan ...*, s. 82–83.

<sup>56</sup> Tamtéž, s. 92–96, 126.

<sup>57</sup> SCHOEPS, s. 22–23.

<sup>58</sup> CLARK, s. 41–42.

<sup>59</sup> FUKALA, *Jan ...*, s. 220–241. Krnovské knížectví získal Lichtenštejn již po bitvě na Bílé Hoře – Tamtéž, s. 126.



a restituční edikt (1629) se týkal i Braniborska.<sup>60</sup> To naznačuje, že Hohenzollernové tehdy nebyli spojenci, které Habsburkům stálo za to si udržet, a proto se o jejich přízeň nijak zvlášť neucházeli.

Když do bojů vstoupilo Švédsko, vyžadoval Gustav Adolf po svém příbuzném pomoc, čemuž se Jiří Vilém pokoušel ze všech sil vyhnout. Po jednáních, při nichž se střídaly výhrůžky a sliby, nakonec přestoupil roku 1631 na švédskou stranu. Ale za čtyři roky byl opět v habsburském táboře, když podepsal pražský mír. Tentokrát byl císař opatrnější. Spojenectví s Braniborskem Habsburkové získali příslibem Pomořanska. Císařská vojska poskytla Braniborům ochranu a Jiří Vilém se stal generalissimem císařské armády. Švédové ale opět přechýlili rovnováhu na svou stranu a kurfiřtovo území se ocitlo v nebezpečí. Hohenzollern tak raději uprchl do svých pruských držav, kde zanedlouho skonal.<sup>61</sup>

Ke konci války Braniborsko opět vstoupilo do protihabsburského tábora, což poté novému kurfiřtovi Fridrichu Vilémovi (vládl v letech 1640–1688) umožnilo v rámci vestfálského míru rozšířit území. I když se kurfiřtovi podařilo zvýšit početní stav armády ještě za války, Braniborsko nenabývalo takové moci, aby si mohlo diktovat, jaká území má získat. Aby si Švédsko mohlo ponechat Přední Pomořany, které bylo slíbeno Hohenzollernovi, vyjednala Francie kompenzaci v podobě Zadních Pomořan a některých říšských duchovních knížectví.<sup>62</sup>

I když císař po vestfálském míru ztratil část své dosavadní moci, měl stále rozhodující pravomoci v některých otázkách. To se ukázalo i během tzv. düsseldorfské kravské války roku 1651, v níž Fridrich Vilém zaútočil na Berg, území neuburského falckraběte, s cílem dobýt sídlo Düsseldorf. Tažení se však nepovedlo a nedošlo ani k žádnému boji, falcko-neuburský falckrabě však o tom ihned informoval císaře. Habsburk se postavil proti Fridrichu Vilémovi a následně vydal *inhibitorium*, jímž kurfiřtovým poddaným zakázal jakkoli podporovat jeho akce. Do porýnských oblastí vyslal své komisaře, aby zajistili mír. Rozpoutáním války si braniborský kurfiřt vysloužil nejen nelibost u císaře, ale i negativní ohlas v říši.<sup>63</sup>

---

<sup>60</sup> CLARK, s. 42–44

<sup>61</sup> Tamtéž, s. 44–46.

<sup>62</sup> Tamtéž, s. 59, 64. SCHOEPS, s. 25. WAGNER, s. 15.

<sup>63</sup> Konflikt se dá chápat i náboženskou optikou: Fridrich Vilém jako oficiální důvod uvedl pomoc protestantům z porýnských oblastí, jejichž panovník začal s rekatolizací (roku 1613 přestoupil neuburský falckrabě na katolictví – viz *Konferenzen ...*, s. 48). Přitom však stavy obou zemí vyhlásily neutralitu s tím, že válku braly jako spor mezi panovníky

Ačkoli se Fridrich Vilém snažil vyhnout první severní válce, která začala jen pár let po porýnském konfliktu (roku 1655), nakonec do ní byl zatažen. Zprvu roku 1656 bojoval na straně Švédů.<sup>64</sup> Když se do války proti Švédsku přidalo Dánsko, vyrazily švédské jednotky na Kodaň. Fridrich Vilém nechtěl v bojích proti Polsku pokračovat sám, a proto přistoupil na jednání. Úspěšnou dohodu s Polskem se podařilo uzavřít za přispění císaře.<sup>65</sup> Nový panovník Svaté říše římské Leopold I. potřeboval braniborský hlas pro císařskou volbu, proto rád přesvědčil svého katolického spojence – polského krále Jana II. Kazimíra, aby braniborskému kurfiřtovi přislíbil suverenitu v Polsku.<sup>66</sup>

Leopold se původně římským králem stát neměl, ale po náhle smrti svého staršího bratra Ferdinanda roku 1654 se stal následníkem trůnu. Jeho otcí se podařilo získat kurfiřty pro volbu Leopoldova bratra, avšak na další vyjednávání se nedostalo a císař nečekaně zemřel. Řada kurfiřtů váhala dát hlas Leopoldovi, neboť byl nezletilý a navíc hrozilo, že nastoupí na španělský trůn, pokud by se jeho strýci nenarodil syn. Vídeňský dvůr se proto jejich hlasy snažil získat všemi možnými způsoby. Každý kurfiřt se nakonec výměnou za úplatky a sliby přiklonil k volbě Leopolda.<sup>67</sup>

Císař rovněž považoval za výhodné mít Braniborsko na své straně v případě, že by chtěl švédský král zasáhnout do císařské volby či napadnout Slezsko.<sup>68</sup> Fridrich Vilém za svůj hlas původně žádal část Slezska, ale nakonec mu stačilo, že se za něj Habsburk přimluvil u polského krále a zaručil suverenitu Pruska.<sup>69</sup> Polsko se tehdy nacházelo ve svízelné situaci, neboť v případě zhoršení válečné situace by pomoc habsburského císaře byla rozhodující. S odejmutím lenního postavení Pruska Jan II. Kazimír souhlasil výměnou za pomoc v boji proti Švédsku.<sup>70</sup> Leopoldovým diplomatům se tak povedl mistrný kousek. Získali braniborský hlas, ale o část území přišel polský král.

Mír v Olivě 3. května 1660 však neznamenal mocenské posílení země, Braniborsko stále hrálo druhotnou roli. Dohoda sice potvrdila suverenitu Prusku, ale území, které

---

a nabádaly k mírovému řešení. Skutečným důvodem tak nejspíš byla snaha o získání jülišsko-marského území, na které si dělal kurfiřt nárok. KOZMANOVÁ, s. 74–84, 91.

<sup>64</sup> WAGNER, s. 20.

<sup>65</sup> HUBATSCH, s. 58–59.

<sup>66</sup> CLARK, s. 65.

<sup>67</sup> Žádný jiný kandidát s takovou legitimitou jako měl Leopold k dispozici ostatně ani nebyl. MIKULEC, s. 28, 37, 42–48.

<sup>68</sup> HUBATSCH, s. 59.

<sup>69</sup> MIKULEC, s. 45.

<sup>70</sup> CLARK, s. 65. Rusko se sice stáhlo z polského území, když do země pronikly švédské jednotky, nebyl však zcela nastolen mír a ruské nebezpečí stále trvalo.

jednotky Fridricha Viléma těžce vybojovaly na Švéděch, bylo na naléhání Francie vráceno zpět švédské koruně.<sup>71</sup> Tehdy byl kurfiřt izolován.<sup>72</sup> Francouzská strana chtěla zachovat mocné Švédsko, aby držela v šachu Habsburky a říši. Leopold I. už byl korunován císařem a polský král Jan II. Kazimír neměl zájem na tom, dále posilovat svého severního souseda, jehož země byly ještě nedávno polským územím. V důsledku se tak musel Fridrich Vilém vyklidit dobytou část švédských Pomořan.

Nyní bylo jasné, že Francie bude dále zasahovat do evropských a říšských záležitostí. Jejím nástrojem proti císaři měl být Rýnský spolek. Kvůli probíhající první severní válce se Fridrich Vilém ke spolku nepřidal, ale v roce 1669 se nechal zlákat tučnými subsidiemi, díky kterým mohl mimo jiné vylepšovat svoji armádu, a na 10 let uzavřel alianci s Ludvíkem XIV.<sup>73</sup> Francouzský král tehdy potřeboval přízeň říšských knížat kvůli plánovanému útoku na Nizozemí, který chtěl vést přes území říše. Leopold I. protestoval už při obsazení Lotrinska v roce 1670, za rok však vyhlásil neutralitu. Po agresi ve Spojených nizozemských provinciích si říše začala uvědomovat nebezpečí podpory Francie. V roce 1672, kdy do války na straně Francie vstoupilo Švédsko, raději vyslali Leopold I. a Fridrich Vilém své jednotky k hranicím. V květnu 1674 vyhlásil říšský sněm válku Francii, braniborský kurfiřt se přidal v červenci.<sup>74</sup>

V tuto chvíli tak bojovaly habsburské i hohenzollernské jednotky na stejné straně. Zklamání ze spojení však Fridrich Vilém pocítil po mírovém uspořádání. Habsburský spojenec se za něj nepostavil, když Francie vyžadovala vrácení získaných území Švédsku.<sup>75</sup> Tento postoj Fridricha Viléma velmi rozčílil, když prohlásil:

*„A protože nás jako první nechali bezbranné na pospas našim nepřátelům, nebudeme už muset brát ohled na jejich zájmy, až se nebudou shodovat s našimi.“<sup>76</sup>*

Proto se braniborský kurfiřt stal spojencem francouzského krále ještě toho roku.<sup>77</sup> Ostatně ani Leopold I. nebyl mírem potěšen. Ludvík XIV. si ponechal Lotrinsko a španělské

---

<sup>71</sup> Švédové za spojení nabídli Fridrichu Vilémovi kromě suverenity Pruska i Varmii. Mír v Olivě však tuto držbu nepotvrdil. HUBATSCH, s. 59–60.

<sup>72</sup> WAGNER, s. 21.

<sup>73</sup> HUBATSCH, s. 91–92.

<sup>74</sup> SKŘIVAN, s. 18–24.

<sup>75</sup> Fridrich Vilém tehdy musel Švédsku vrátit všechny zisky v Pomořanech, včetně důležitých pevností Stralsundu, Rujány a Štětínu. Získal pouze malý pruh území kolem pravého břehu Odry v Předních Pomořanech. *Konferenzen ...*, s. 103. HUBATSCH, s. 100.

<sup>76</sup> Citováno z: CLARK, s. 67–68.

Habsburkové přišli o Franche-Comté. Proti francouzské koalici se nepodařilo nepřátelskou stranu oslabit a při vyjednávání měli Francouzi silnější pozici. Na Leopoldovu obranu můžeme poznamenat, že císař ani nemohl účinněji zasáhnout na pomoc Braniborsku-Prusku, když sám na tom nebyl o moc lépe. Na rozdíl od Fridricha Viléma však s Ludvíkem XIV. neuzavíral spojeneckou smlouvu a počítal s dalším konfliktem.<sup>78</sup>

V rámci spojení s Francií Fridrich Vilém naplňoval podporou politiky reunit. Ludvík XIV. mu za to posílal ročně subsidie a garantoval nedotknutelnost Kleve a hranice kurfiřtova území v Porýní.<sup>79</sup> Navíc Francie podporovala nároky Fridricha Viléma na území, které mu uzmul císař. Například dědictví slezských piastovských vévodství (vévodství Břeh, Lehnice a Volov) mělo připadnout podle rodové smlouvy z roku 1539 braniborskému kurfiřtovi. Když se však měla roku 1675 dohoda naplnit, císař zabral území pro sebe jako odumřelé léno českého království.<sup>80</sup>

Spojením s francouzským králem chtěl Fridrich Vilém získat zpátky švédskou část Pomořan, kterou vybojoval v předchozí válce, a která mu byla upřena nijmegenkým mírem (1679). Avšak Ludvík XIV. neuspokojil přání starého kurfiřta a plánované tažení do Švédska odložil na dobu neurčitou. Nějakou dobu sice ještě setrvalo Braniborsko-Prusko na straně Francie, rozluka však přišla za několik let. Zásadním se stal rok 1683, kdy byla celá říše ohrožena osmanských vpádem a obléháním Vídně. I braniborský kurfiřt poslal své jednotky k obraně. Pokud bychom se vrátili k výše citovanému výroku Velkého kurfiřta, tento krok se tomu zvláště nevymyká. V tu chvíli byla ohrožená celá říše, nejen habsburské panství, a Fridrich Vilém měl velký zájem na setrvání tohoto útvaru. Proto se zájmy obou mocností, Braniborska-Pruska a Habsburské monarchie, shodovaly. To byl značný obrat v kurfiřtově politice a určitý krok ke vzájemnému sblížení. Toho roku také začala tajná jednání o spojení, která však nebyla příliš úspěšná. Fridrich Vilém požadoval nejen slezská vévodství, ale i krnovské knížectví, které Hohenzollernové ztratili po třicetileté válce.<sup>81</sup>

Vytvořit spojení Hohenzollernů a Habsburků tak nebylo jednoduché a oba adepti se poohlíželi po různých alternativách. Leopold I. chtěl využít tureckého oslabení

---

<sup>77</sup> SKŘIVAN, s. 24. Situaci nepomohly ani velké úspěchy braniborské armády nad švédskou. Celou Evropu překvapily válečné úspěchy jednotek Fridricha Viléma už bitvou u Fehrbelínu, podařilo se mu vytlačit Švédy až k Rize. HUBATSCH, s. 98.

<sup>78</sup> MIKULEC, s. 69–70.

<sup>79</sup> SCHOEPS, s. 26.

<sup>80</sup> GLOGER, s. 274–276.

<sup>81</sup> Tamtéž, s. 279–289.

a zabrat nové území na východě, proto si uvolnil ruce na západě. Příměří s Francií bylo podepsáno v srpnu 1684 a stvrzovalo francouzské zisky z období reunií.<sup>82</sup> Uzavření smlouvy podporoval i Fridrich Vilém, kterému vyhovovaly ponižující podmínky pro císaře.<sup>83</sup>

Spor Fridricha Viléma s Ludvíkem XIV. se dále vyhrocoval. Zrušení nantského ediktu v říjnu 1685 způsobilo vyhnání hugenotů z Francie. Braniborský kurfiřt vydal hned v listopadu postupimský edikt, díky kterému našli francouzští uprchlíci útočiště v kurfiřtových zemích. To Ludvík XIV. ohodnotil jako vměšování se do francouzských záležitostí a vzájemné vztahy se ještě zhoršily.<sup>84</sup>

Přesto, že na pokračující válku s Turky poslal Fridrich Vilém 7 000 mužů, spojenecká smlouva s Leopoldem I. byla v nedohlednu. Braniborský kurfiřt totiž stále trval na svých požadavcích. Do jednání se zapojil kurfiřtův syn, který se bez vědomí Fridricha Viléma s habsburskými vyslanci dohodl.<sup>85</sup> Fridrich, jemuž vadila otcova kolísavá politika, se zisky z připravované dohody zavázal po smrti svého otce císaři vrátit. Tento tajný revers stál Habsburka 10 000 dukátů.<sup>86</sup> Na druhou stranu však otevřel cestu ke shodě. V dubnu 1686 tak Braniborsko-Prusko ratifikovalo tajnou obrannou smlouvu s císařem. Fridrich Vilém se zřekl Krnovského knížectví a slezských vévodství výměnou za enklávu Svobodín. Zároveň se oba panovníci domluvili na vzájemné vojenské pomoci v případě války. Císař také přispíval ročními subsidiemi do braniborské pokladny.<sup>87</sup>

Do konce života již Fridrich Vilém na druhou stranu nepřešel. V 80. letech dokázal ještě uzavřít spojení se Spojenými nizozemskými provinciemi a přes vlastní antipatie i se Švédskem. Obě byla namířena proti Francii. Poté ještě sehrál roli v malém sporu, kde pomohl městu Hamburku, na které zaútočilo Francií podporované Dánsko. V té době stál na stejné straně jako císař. Fridrich Vilém zemřel krátce předtím, než vypukla nová válka s Francií.<sup>88</sup>

Fridrich Vilém sice neměl v oblibě císaře a choval k němu nedůvěru, ctil však říšské tradice. Jako jeden z kurfiřtů a člen říšské vrchnosti tak měl pocit, že musí císaře alespoň respektovat. Což také radil i svému synovi v *Otcovských pokynech*, které mu

---

<sup>82</sup> MIKULEC, s. 144.

<sup>83</sup> GLOGER, s. 282–283.

<sup>84</sup> Tamtéž, s. 284–285.

<sup>85</sup> *Konferenzen ...*, s. 106.

<sup>86</sup> GLOGER, s. 290–292.

<sup>87</sup> *Konferenzen ...*, s. 106–108.

<sup>88</sup> GLOGER, s. 285, 295.

zanechal jako příručku k vládnutí. Považoval za důležité chránit zájmy říše, i když se mnohdy neshodovaly s císařovými, neboť velká část jeho zemí přeci jen ležela v jejich hranicích.<sup>89</sup>

---

<sup>89</sup> CLARK, s. 68.

### 3. FRIDRICH III. A LEOPOLD I.

Hned na začátku vlády Fridricha III. vypukla v říši válka s Francií. Hohenzollernové a Habsburkové tentokrát stáli na stejné straně. Ostatně proti francouzské agresi se postavila velká část říšských knížat i evropských mocností. Protifrancouzská koalice měla mezi sebou v důsledku odlišných zájmů mnoho problémů.

Jedním z problémů ve vztahu braniborského kurfiřta s císařem byla otázka Reversu. Jak bylo dohodnuto<sup>90</sup>, po smrti Fridricha Viléma měla být císaři navracena enkláva Svobodín. Fridrich III. si brzy uvědomil nevýhodnost svého konání a otálel. Dohoda byla tak tajná, že o ní původně nevěděli ani kurfiřtovi rádci. Teprve po konzultacích s nimi přistoupil Fridrich k jednání. Kurfiřtovi vyslanci se nejprve pokoušeli navázat otázku Reversu na volbu říšského krále, jímž se měl stát císařův syn Josef. Ten potřeboval také hlas braniborského volitele. Fridrichovi vyslanci proto dostali nařízení, aby se z volby snažili vytěžit co nejvíce. V případě neúspěchu ale měli hlasovat pro Josefa. To se nakonec i stalo, neboť v lednu 1690 byl císařův syn jednomyslně zvolen říšským králem. Revers byl pro Braniborsko-Prusko otázkou prestiže, a proto trval Fridrich III. dlouho na jeho zneplatnění. Problém zůstal nevyřešen, protože císařští naopak požadovali plnění dohody a návrat enklávy.<sup>91</sup>

Svobodín byl značným zádrhelem ve vztazích Hohenzollernů s rakouskými Habsburky a v rozhovorech obou panovníků figuroval několik let. V té době Fridrich III. jako spojenec Leopolda I. stále bojoval v říši proti Francii a posílal jednotky i do Uher. Roku 1693 se podařilo s císařovým vyslancem baronem Fridagem dojednat dohodu týkající se kompenzace za pomoc na východě. V ní se kurfiřt zavázal poskytnout 6 000 mužů, kteří byli využiti nejen pro boj se sultánem. Císař měl na oplátku zaplatit 200 000 říšských tolarů a každoročně zasílat na stravování jednotek 130 000 říšských tolarů. K tomu všemu ještě měl kurfiřtovi přiznat čekatelství na Východní Frísko, což bylo do dohody zapsáno jako nutná podmínka pro existenci dohody (neboli „condicio sine qua non“). Smlouva už čekala jen na souhlas Vídně, ale císaři se poslední ujednání nelíbilo a prohlašoval, že předání nezáleží jen na něm, ale na celé říši. Byl ochoten zaplatit, ale Východní Frísko přislíbit nehodlal. Leopold I. navíc připomněl otázku Svobodína, která byla v jednáních vynechána, a požadoval jeho navrácení. To oddálilo dohodu o další dva

---

<sup>90</sup> Viz předchozí kapitola.

<sup>91</sup> DROYSEN, s. 53–59, 64–65.

roky. Nějakou dobu také kurfiřtův vyslanec Danckelmann nebyl přijímán k audienci u císaře.<sup>92</sup>

Enkláva Svobodín byla císaři navrácena 10. ledna 1695.<sup>93</sup> Ve smlouvě, která to zajistila, císařský dekret potvrdil právo na čekatelství na Východní Frísko, s nímž ještě předtím souhlasilo kurfiřtské kolegium.<sup>94</sup>

V řadách kolegia proběhla za devítileté války důležitá změna. Roku 1692 totiž přibylo nové kurfiřtství. Brunšvicko-lüneburský vévoda a calenberský kníže Arnošt August si prostřednictvím císařského potvrzení nechal povýšit své vévodství na kurfiřtství (kurfiřtství brunšvicko-lüneburské, známé spíše jako hannoverské kurfiřtství). Užší jednání začala roku 1689 a Arnošt August při nich musel čelit odporu katolických kurfiřtů a některých říšských knížat.<sup>95</sup>

S habsburským i hohenzollernským rodem udržoval brunšvicko-lüneburský vévoda dobré vztahy. Leopold I. Arnošta Augusta už řadu let podporoval v jeho domácí politice, kterou se snažil prosadit upevnění svého rodu. Vévoda přízeň oplácel účastí na císařských taženích. Angažoval se tak v bojích proti Francii a posílal jednotky i do války proti sultánovi. Kontakty udržoval i s Braniborskem-Pruskem, ještě když v čele stál Fridrich Vilém, s nímž vystoupil proti francouzské agresi v 70. letech 17. století.<sup>96</sup> Také s novým kurfiřtem Fridrichem III. udržoval Arnošt August dobré vztahy. Vždyť ještě roku 1684 si jako braniborský princ vzal jeho dceru Žofii Charlottu Hannoverskou/Brunšvicko-Lüneburskou.<sup>97</sup> Sňatek pro oba rody představoval potenciální spojení.

Když roku 1689 Fridrich III. obdržel císařský list s oznámením o vytvoření nového kurfiřtství v Hannoversku, nebyl braniborský kurfiřt příliš nadšen. Nové kurfiřtství ohrožovalo mocenské postavení těch starších, takže této novince nepřáli ani ostatní kurfiřti. Kromě katolických kurfiřtů se zdálo, že se proti hannoverskému kurfiřtství postaví

---

<sup>92</sup> Tamtéž, s. 98–106.

<sup>93</sup> Ne však na dlouho zůstal v rukou Habsburků, pruský král Fridrich II. Veliký enklávu připojil po slezských válkách ke svým zemím. In: KNISPEL, S. G., *Geschichte der Stadt Schwiebus, von ihrem Ursprung an, bis auf das Jahr 1763*, Züllichau 1765, s. 84,89.

(online: <https://books.google.de/books?id=kfdgAAAacAAJ&pg=PA4#v=onepage&q&f=false>; cit. dne 21-11-2015)

<sup>94</sup> DROYSEN, s. 106.

<sup>95</sup> SAUER, W., *Ernst August, Kurfürst von Hannover*, in: ADB, Band 6 (1877), s. 261–263.

(online: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00008364/images/index.html?seite=263> cit. dne 11-11-2015).

<sup>96</sup> Tamtéž, s. 261–263.

<sup>97</sup> SMART, S., *Hohenzollern Wives and a Daughter: Definitions of Feminine Dynastic Identity*, in: *German Life and Letters* 67, 4, October 2014, s. 513–526.



i Sasko.<sup>98</sup> I přesto, že musel Fridrich III. čelit své manželce, která podporovala hannoverskou politiku,<sup>99</sup> doporučil zpočátku povýšení oddálit, což se Evženu Augustovi nelíbilo. Leopold I. se obával, že v případě hannoverského neúspěchu přijde o potřebnou podporu jeho vojsk v Uhrách. Proto co nejvíce propagoval vytvoření nového kurfiřtství. On stál také za urovnáním případných sporů mezi Braniborsko-Pruskem a Brunšvicko-Lüneburskem o meklenburské poručnictví.<sup>100</sup>

I přes změny v říši a konflikty v koalici pokračovala devítiletá válka dál a protifrancouzské spojenectví zůstávalo prozatím v celku. Jedním z problémů bylo pro Leopolda I. tažení na východ. Boj na dvou frontách znemožňoval nasazení větších sil na západě, což mu spojenci často vytýkali. Oba konflikty však pro něj byly důležité, tudíž dlouho nechtěl ukončit ani jeden z nich. Válka s osmanskou říší představovala pro habsburskou monarchii úspěšnou politiku a císařské jednotky v ní nastoupily dlouhou vítěznou linii, která s sebou přinášela značný respekt v Evropě.<sup>101</sup> Ve válce s Francií mohl Leopold I. využít velké pomoci nejen říšských knížat a kurfiřtů, ale i rozsáhlé koalice mocností, čítající Anglii, Nizozemí, Španělsko a o něco později i Švédsko a Savojsko. Ačkoli s tím možná Ludvík XIV. nepočítal, celá říše se postavila proti francouzské agresi a císař si nárokoval velení, což říšské stavy výjimečně umožnily.<sup>102</sup> Podpora však nebyla jednoznačná. V říšském sněmu se někteří obávali, že císař využívá říši k zesílení své moci a upřednostňuje především své vlastní cíle. Příkladem toho může být, že zásadně odmítal mír s Osmanskou říší, po jehož uzavření by mohl v říši výrazněji pomoci.<sup>103</sup>

Braniborsko bylo odhodláno chránit říši před Francií již od října 1688, kdy se hornoněmecké státy dohodly na společné obraně oblasti Dolního Rýna a Holandska.<sup>104</sup> K Haagské koalici se Fridrich III. přidal 12. května 1689 a braniborské jednotky v bojích hojně uplatnil.<sup>105</sup> Spojenectví s císařem ale opět neupevnil.

V polovině devadesátých let 17. století byla již znát únava z války na obou stranách a válčící si začali připouštět, že úplného vítězství nejspíše nedosáhnou. První se s Francií usmířilo Savojsko. Následovalo Španělsko a povolovat začal i nizozemský místodržící

---

<sup>98</sup> DROYSEN, s. 92–93.

<sup>99</sup> CLARK, s. 86.

<sup>100</sup> Po smrti meklenburského vévody padla vláda v zemi na jeho nezletilého syna. Císař případné nároky dalších zájemců zastavil tím, že mladého nástupce učinil plnoletým. DROYSEN, s. 93–95.

<sup>101</sup> MIKULEC, s. 147–149.

<sup>102</sup> SKŘIVAN, s. 26–29.

<sup>103</sup> DROYSEN, s. 110.

<sup>104</sup> Do této koalice patřilo Sasko, Hannovera a Hessensko-Kasselsko. HUBATSCH, s. 131.

<sup>105</sup> DROYSEN, s. 76.

a anglický král Vilém III. Oranžský. Pro Leopolda I. však bylo výhodné ve válce pokračovat kvůli španělskému dědictví. Bylo totiž uzavřeno několik tajných smluv, ve kterých spojenci přislíbili španělský trůn právě Leopoldovi.<sup>106</sup> Devítiletá válka umožňovala vyšachovat z mezinárodního řešení tohoto problému Francii, neboť by přízeň mocností připadla císaři. Proto se Habsburk snažil konec konfliktu co nejvíce oddálit, což značně zpomalovalo a komplikovalo mírová jednání.<sup>107</sup>

Přestože říšská knížata odmítla přiznat císaři pravomoc zastupovat říši na mírovém kongresu, jednal za celou říši sám. Leopold I. využil toho, že ho francouzští diplomaté považovali za jediného zástupce říše. Sebevědomým říšským knížatům nebylo umožněno jednat, a také proto byla část z nich s výsledkem míru nespokojena.<sup>108</sup>

Nakonec Anglie, Nizozemí a Španělsko podepsaly mírovou smlouvu s Francií samy. Císař a část říšských vyslanců uzavřeli mír o měsíc později.<sup>109</sup> Většina protestantských knížat, včetně braniborského, ale dohodu nepodepsala.<sup>110</sup> Smlouva stanovila, že se hranice vrátí do stavu z roku 1679, ale obsahovala i výjimky. Francie si nechala některá území v Alsasku a Štrasburk, zároveň však vrátila Lotrinsko a některá území získaná v období reunií a ve válkách v Porýní.<sup>111</sup> Francouzský vliv sice v říši zeslábl, ale protestantská knížata viděla v ujednaných podmínkách narušení svých zájmů za cenu upřednostnění zájmů katolických.<sup>112</sup>

Navíc se protestanti cítili ohroženi konverzí saského kurfiřta Fridricha Augusta ke katolictví, k níž došlo již v červnu 1697, ale veřejnosti to bylo vyjeveno až následující měsíc. Kurfiřt na jinou víru přestoupil proto, že usiloval o nástupnictví na polský trůn. Jeho konverzi vyžadovali jak v Polsku, tak na straně papežské kurie a císaře, pokud chtěl počítat s jejich podporou. Po smrti polského krále Jana Sobieského se do volby nového krále začali míchat Habsburkové i Bourboni. Francouzský král však odmítl podpořit Fridricha Augusta, neboť měl vlastního kandidáta – svého bratrance prince Contiho. Proto usiloval Fridrich August o podporu císaře.<sup>113</sup> O polskou korunu se hlásil i císařovnin bratr falckrabě

---

<sup>106</sup> DROYSEN, s. 116.

<sup>107</sup> SKŘIVAN, s. 30–31.

<sup>108</sup> DROYSEN, s. 121.

<sup>109</sup> 20. září 1697 byla v Rijswijku podepsána smlouva mezi Anglií, Nizozemím a Španělskem. S císařem a částí říšských knížat – svého vyslance tam měli mohučský, trevírský, kolínský a bavorský kurfiřt – byla smlouva podepsána 30. října. *Konferenzen ...*, s. 111–113. SKŘIVAN, s. 31–32.

<sup>110</sup> DROYSEN, s. 122.

<sup>111</sup> SKŘIVAN, s. 32.

<sup>112</sup> DROYSEN, s. 122.

<sup>113</sup> CZOK, K., *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987, s. 23–24, 49.

Karel, který měl zpočátku podporu Leopolda I., a markrabě Ludvík Vilém Bádenský, ke kterému se přikláněl Fridrich III.<sup>114</sup> Reálnou šanci však měli jen dva kandidáti, princ Conti a Fridrich August podporovaný císařem. Oba dva byli v červenci 1697 zvoleni polskými králi, avšak než se princ Contimu podařilo dostat se do Polska, byl již Fridrich August v září toho roku korunován a bez problémů dokázal francouzské oddíly ze země vyhnat.<sup>115</sup> Ačkoli Fridrichu Augustovi na víře tolik nezáleželo a následoval spíše své mocenské ambice, jeho poddaní v Sasku se děsili a saský kurfiřt je musel ujišťovat, že jeho přestup na katolictví nebude mít žádný vliv na jejich víru.<sup>116</sup> Podobně to bylo i v říši, saský kurfiřt po konverzi již nemohl zastávat přední postavení mezi protestantskými knížaty a jeho místo zaujal braniborský kurfiřt. Fridrich III. touto změnou však nemohl být příliš nadšen, v kurfiřtském kolegiu se zvýšil počet katolíků a se Saskem se už nedalo počítat jako se spojencem protestantů.

### 3.1 SMĚŘOVÁNÍ KE KORUNOVACI

Fridrichova touha po koruně je často spojována s povýšením jiných říšských knížat. Jednak s korunováním saského kurfiřta na krále, jednak s povýšením Hannovera (Brunšvicka-Lüneburska) na kurfiřtství. Kromě toho se představitelé vedlejší falcké linie dostali na švédský trůn a bavorští Wittelsbachové měli určitou šanci na španělský trůn.<sup>117</sup> Příslušník další větve Wittelsbachů, falcký kurfiřt Jan Vilém, měl velké ambice stát se arménským králem, jeho sen se však nenaplnil kvůli válce o španělské dědictví.<sup>118</sup> Hannoverský vládnoucí rod se u kurfiřtství nezastavil. Arnoštův syn Jiří měl prostřednictvím své matky právo na anglický trůn a později jej také uplatnil.<sup>119</sup> To vše se odehrálo ve druhé polovině 17. století. Říšská knížata tehdy disponovala velkými ambicemi, není divu, po třicetileté válce se jim konečně otevřela cesta k povýšení. Vestfálský mír znamenal pro císaře ztrátu vlivu na zahraniční politiku jednotlivých říšských leníků. Ti se tak začali více emancipovat a vidina možnosti dostat se na roveň evropským mocnostem se pro ně stávala lákavější.

---

<sup>114</sup> DROYSEN, s. 116–117. HUBATSCH, s. 126–127.

<sup>115</sup> HUBATSCH, s. 127. CZOK, s. 24.

<sup>116</sup> CZOK, s. 49.

<sup>117</sup> HUBATSCH, s. 127.

<sup>118</sup> KLEINSMIDT, A., *Johann Wilhelm, Kurfürst von der Pfalz*, in: ADB, Band 14, Leipzig 1881, s. 314–317, s. 316. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/bsb00008372/images/index.html?id=00008372&groesser=150%&fip=193.174.98.30&no=&seite=316> cit. dne 18-3-2016)

<sup>119</sup> SCHAUMANN, A., *Georg Ludwig (Kurfürst von Hannover)*, in: ADB, Band 8, Leipzig 1878, s. 638–642, s. 638–640. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008366/images/index.html?seite=640> cit. dne 18-03-2016)

Další událostí, která Hohenzollerna ovlivnila, byla jeho návštěva Viléma III. v Haagu. V únoru 1691 kurfiřta uchvátila ceremonie při královské hostině, kde bylo s velikou slávou králi nejprve prostřeno a následně mu bylo přisunuto královské křeslo. Po něm bylo prostřeno kurfiřtovi, který mohl následně usednout na židli s atlasovou poduškou. Až poté se mohlo prostřít i ostatním přítomným. To na braniborského kurfiřta významně zapůsobilo, neboť to znamenalo, že byl velmi vážený host.<sup>120</sup> Na rozdíl od svého předchůdce a nástupce si Fridrich potrpěl na přepych a okázalé hodování, což dokazují i bujaré oslavy, bály a slavnosti, které následovaly po kurfiřtově korunovaci.<sup>121</sup>

Královská koruna znamenala prestiž obzvláště při mezinárodních rozhovorech. Při jednáních se dávala najevo povýšenost králů nad nekorunovanými. Korunování měli přednost při podepisování mezinárodních smluv a dvory žijící v přepychu vždy dokázaly zapůsobit na příchozí.<sup>122</sup> Byla to doba největší slávy francouzského dvoru ve Versailles, ke kterému všichni vzhlíželi. Ovlivnil většinu tehdejších evropských dynastií a přinutil je držet krok. Panovníci tak utráceli za stavbu nových a luxusnějších panství a udržovaly honosné dvorské ceremonie. Bylo to období dozívajícího baroka a rokoka, jež se pyšnilo pompou a monumentálními stavbami s nádhernými zahradami.

Každý aristokrat tak měl potřebu vynakládat enormní částky ke své reprezentaci a braniborský kurfiřt nebyl výjimkou. Příkladem může být zámek Charlottenburg nebo proměna Berlína, kde nechal vystavět velkolepé budovy a prostorné ulice doplnilo mnoho soch.<sup>123</sup> Pozadu nemohl pochopitelně zůstat ani císař. V tom si byly obě hlavy významných německých rodů podobné. Krátce poté, co byla osmanská armáda vyhnána z císařových zemí, začaly obnovy zrušených krajů. Postavily se nové kostely, kláštery a fary, případně byly zrekonstruovány staré, vše pak doplnily přepychové barokní obrazy a výzdoba. Stavební činnost kypěla především ve vídeňské kotlině, kde byl císařův palác rozšířen a přestavěn v barokním stylu. Císařovu příkladu následovali i další šlechtici a v državách habsburského rodu tak propuklo vrcholné baroko.<sup>124</sup> Obrovské náklady však vyčerpávaly pokladny, takže se panovníci často potýkali s nesnáze.

Braniborsko-Prusko se ve finančních potížích ocitlo již bezprostředně po rijswijském míru. Velké náklady na vedení války a spojenci nezaplacené subsidie ohrožovaly státní pokladnu a kurfiřt musel šetřit. Úspory však nezřídka padly, podobně

---

<sup>120</sup> DROYSEN, s. 101.

<sup>121</sup> CLARK, s. 82–83.

<sup>122</sup> Tamtéž, s. 84–85.

<sup>123</sup> Tamtéž, s. 83.

<sup>124</sup> SPIELMAN, s. 167.

jako u Leopolda I., na chod dvora, četné hostiny, slavnosti a sebe-representaci. Kurfiřtův ministr a bývalý vychovatel Eberhard von Danckelmann na panovníka naléhal, aby výdaje omezil a velmi ho odrazoval od usilování o královskou korunu. Země zmítající se ve finančních problémech by neustála nákladnost provozu království.<sup>125</sup> K tomu se ještě přidalo Fridrichovo rozladění z mírového jednání, kde byl přehlížen. Nepřízeň kurfiřtky a intriky dvořanů na kurfiřtově dvoře proti Danckelmannovi způsobily také to, že ze všech nezdarů byl obviněn on, a proto musel opustit dvůr.<sup>126</sup> Najednou se tak větší otevřel prostor pro vyjednávání o získání koruny. Danckelmannovo místo zaplnili povolní a úslužní dvořané, kteří byli ochotní podpořit Fridricha ve snaze získat korunu. Mezi nimi se obzvláště vyjímal Johann Kasimír, baron Kolbe von Wartenberg.<sup>127</sup>

Kurfiřt se svými rádci pečlivě projednával způsoby, jak k takové koruně nejlépe přijít. Určitá možnost se nabízela prostřednictvím nějaké evropské mocnosti, například Anglie či Francie. S těmito zeměmi mělo Braniborsko-Prusko již určité zkušenosti. Anglický král a nizozemský místodržitel Vilém III. Oranžský byl dokonce dlouholetým kurfiřtovým spojencem.<sup>128</sup>

Fridrich měl k Vilémovi větší důvěru než k Ludvíkovi XIV. Oba spolu nejen dlouhodobě spolupracovali, ale měli mezi sebou také příbuzenské vztahy. Fridrich byl synem Luisy Henrietty Oranžské, sestry Vilémova otce, a panovníci byli tudíž bratrance (viz také Příloha I.).<sup>129</sup> Navíc byli spřízněni i z druhé strany. Fridrichova žena Žofie Charlotta byla dcerou Žofie Hannoverské, jejíž matkou byla Alžběta Stuartovna, manželka českého „zimního“ krále Fridricha Falckého. Alžbětin bratr anglický král Karel I. provdal svoji dceru Marii Henriettu za Viléma II. Oranžského, jejichž syn Vilém III. si navíc vzal svoji sestřenicí Marii (viz Příloha II.).<sup>130</sup> Výraznou pomoc v otázce královské koruny však od něj očekávat nemohl, anglický král se ho od této ambice dlouho snažil odradit.

---

<sup>125</sup> STELLNER, s. 25–27. Danckelmann, který pamatoval úspěšnou vládu Velkého kurfiřta, na panovníka naléhal: „*je lepší být velkým knížetem, než malým králem*“. (Citováno z: STELLNER, s. 26.)

<sup>126</sup> DROYSEN, s. 125–128.

<sup>127</sup> STELLNER, s. 27.

<sup>128</sup> DROYSEN, s. 121.

<sup>129</sup> HÜTTL, L., *Luise Henriette, Kurfürstin von Brandenburg, geborene Prinzessin von Nassau-Oranien*, in: Neue Deutsche Biographie (NDB), Band 15, Berlin 1987, s. 499. (online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118969080.html> cit dne 20-04-2016).

MULLER, P. L., *Wilhelm II. (Generalstatthalter der Niederlande)*, in: ADB, Band 43, Leipzig 1898, S. 155–159. (online: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00008401/images/index.html?seite=157> cit dne 20-04-2016).

<sup>130</sup> MORGAN, K. O., *Dějiny Británie*, Praha 2010, s. 570–571. SMART, s. 512–529.

Po Danckelmannově pádu navíc přátelství s Vilémem III. ochablo, neboť Anglie a Nizozemí byly rozčarovány z toho, že braniborský kurfiřt neprojevil jasnou podporu Švédsku, napadenému na počátku velké severní války aliancí saského kurfiřta, dánského krále a ruského cara. Ani ve spojeném Nizozemí nebyly nálady ve prospěch Fridricha III.<sup>131</sup> Proslýchalo se, že kurfiřt vyjednává s císařem a za královskou korunu je připraven konvertovat ke katolictví. Proto raději kurfiřt vyslal svého syna a vyslance, kteří měli spory urovnat. Přimět anglického krále podpořit korunovaci pruského vévody se jim však nepodařilo.<sup>132</sup>

Francouzský král byl na druhou stranu obdivovanou postavou 17. století. K versailleskému dvoru vzhlížela celá řada knížat a braniborský kurfiřt nebyl výjimkou.<sup>133</sup> Kdyby Ludvík XIV. pomohl Fridrichovi ke korunovaci, jistě by to v mezinárodní politice něco znamenalo. Uznání titulu by mohl vyměnit za podporu v otázce španělského dědictví. Spolupráce s Francií krátce po míru by nepředstavovala až takový problém, ale v sázce byly důležitější cíle. Braniborský kurfiřt usiloval o oranžské dědictví, a proto potřeboval spolupracovat hlavně s Vilémem III. Ten se sice s francouzským králem dokázal dohodnout například na španělském dědictví, ale nejednalo se o zrovna nejpevnější spojení, což se posléze ukázalo před válkou o španělské dědictví, kdy Ludvík XIV. opět podpořil jakobity. K tomu byla Francie katolickou zemí. Nebylo to tak dávno, co Ludvík XIV. vyhostil protestanty ze země. Rod Hohenzollernů ve svých zemích dlouho udržoval protestantské prostředí a výraznější příklon ke katolíkům mohl zalarmovat protestanty. Navíc ani Francie nebyla tolik nakloněna výraznějšímu přátelství s Braniborsko-Pruskem. Kurfiřt špatně nesl přehlížení na mírové konferenci a k tomu Francie ani jeho pomoc ve španělské otázce nepotřebovala, neboť novou dohodu o rozdělení španělského království garantoval Vilém III. Vyměnit korunu za podporu ve Španělsku by tudíž nestačilo a Ludvík XIV. mohl požadovat další ústupky. Získání uznání od francouzského nebo anglického krále by však hlavně znamenalo závaznost danému panovníkovi, a tedy i větší míru závislosti na něm. A právě tomu se Fridrich III. chtěl zaručeně vyhnout.

Dalším aktérem byl papež, který chtěl Fridrichovy touhy po koruně využít k návratu další „ztracené ovečky“ do katolické církve. Právě on by povýšil Fridricha na krále výměnou za jeho přestup ke katolictví. Proti tomu se však kurfiřt rázně ohradil

---

<sup>131</sup> DROYSEN, s. 153–154.

<sup>132</sup> Tamtéž, s. 159–161.

<sup>133</sup> STELLNER, s. 26.

a návrh odmítl.<sup>134</sup> Konverzí by jednak zradil své předky i poddané, jednak by se jistě zhoršily jeho vztahy s ostatními protestanty. Spojenectví s námořními mocnostmi (tj. s Anglií a Spojenými nizozemskými provinciemi) ke konci 17. století mírně ochablo a nadto byl Vilém III. proti korunovaci svého spojence. Braniborsko-Prusko bylo stále protestantským státem, což mu dodávalo jistou prestiž, neboť po saském přestupu si mohlo nárokovat právo být hlavou protestantů v říši. Fridrichův postoj ke katolictví byl i při jednáních s císařem velmi odmítavý, tehdy zavrhl umožnění katolických bohoslužeb a přítomnost jezuitů v Berlíně.<sup>135</sup> Jeho protestantští spojenci mu také dávali najevo, že je jeho vyjednávání s císařem znepokojuje. A rovněž kurfiřt nechtěl ohrozit své možné nástupnictví jako místopředseda Nizozemí.<sup>136</sup> I když byl ochotný pro korunu udělat mnohé, katolickému lákání se chtěl pokud možno vyhnout. Navíc papež sice byl stále uznávanou hlavou katolického křesťanstva, avšak v evropském dění již nepředstavoval tak důležitého hráče. Jednak kvůli množství protestantů v Evropě, jednak si ostatní katoličtí vládcí rádi uplatňovali vlastní politiku a nenechávali se tolik ovlivňovat papežem. Ostatně dokládá to i situace v Evropě poté, co papež odmítl uznat povýšení Pruska na království. Na jeho naléhání, aby pruského kacíře neuznávali jako krále, nikdo nedbal.<sup>137</sup>

O povýšení prostřednictvím svých poddaných nejspíš Hohenzollern reálně uvažovat nemohl. Nebylo tomu tak dávno, co jeho otec v Braniborsku i Prusku potlačil jejich snahy o samostatné vystupování.<sup>138</sup> Tím by stavům dával příliš velkou moc a pak by je už nemohl tolik ovládat. Mohly by pak fungovat podobně jako stavové v Polsku.

V neposlední řadě se nabízelo spojenectví s císařem. Případy, kdy císař povýšil země na království, byly v minulosti známé. I tady by ale byla ohrožena nezávislost nového království. Bylo nutné ujednat takovou dohodu, prostřednictvím které by se nový král nestal závislým na vídeňském dvoře a přitom by dosáhl svého. To nebylo jednoduché,

---

<sup>134</sup> Tamtéž, s. 28.

<sup>135</sup> DROYSEN, s. 163.

<sup>136</sup> Prostřednictvím svého příbuzenství s Vilémem III. uplatňoval Fridrich nárok na oranžské místopředsedství (viz výše). Vilém III. však v závěti odkázal místopředsedství Janu Vilémovi Friso, který pocházel z linie mladší sestry Fridrichovy matky a měl tudíž též nárok. Panstvo Spojených nizozemských provincií ale prohlásilo, že úřad nebude obsazen. Ani Jan Vilém Friso se nestal místopředsedou, úřad obnovil až jeho syn Vilém IV. DROYSEN, s. 184–185.

MULLER, P. L., *Wilhelm Friedrich*, in: ADB, Band 43, Leipzig 1898, s. 133. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008401/images/index.html?seite=135> cit. dne 09-04-2016).

MULLER, P. L., *Johann Wilhelm Friso*, in: ADB, Band 14, Leipzig 1881, s. 275. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008372/images/index.html?seite=277> cit. dne 09-04-2016).

<sup>137</sup> STELLNER, s. 31.

<sup>138</sup> CLARK, s. 68–72.

neboť Fridrich již prostřednictvím svého braniborského kurfiřtství patřil mezi poddané císaře. Kdyby zajistil povýšení braniborského kurfiřtství, titul krále by byl značně vázán na císaře. To by jistě komplikovala nelibost ostatních kurfiřtů a navíc by byl nový král poddaným císaře. Pruské vévodství naopak nebylo součástí říše a už několik let už nepatřilo ani polskému království.

Fridrich zvolil povýšení prostřednictvím císaře, neboť ten od něho také něco potřeboval. Císař stál kvůli stálým válkám především o braniborskou vojenskou pomoc. Jednání s Vídní probíhala téměř po celá devadesátá léta 17. století.<sup>139</sup> Leopold dlouho neměl zájem na posílení svého protestantského poddaného, obzvlášť na jeho přítomnosti mezi evropskými korunovanými hlavami. Braniborští přišli s návrhem o královské koruně v době, kdy bylo na stole příliš mnoho karet. Stále se debatovalo nad držbou enklávy Svobodín a císař ani říše ještě neuznali sekularizaci pruského vévodství. Do toho všeho probíhala válka s Francií a s Osmany a císař požadoval přiznání stejných práv, jaká měli ostatní kurfiřti, i českému králi-kurfiřtovi. V tuto dobu se císařští soustředili spíše na vyjednávání o navrácení Svobodínu a záležitost s korunou se pokoušeli vytěsnit.<sup>140</sup>

Ani po ukončení války nevypadala situace příznivě. Jak již bylo řečeno, Rijswijk zanechal nesrovnalosti mezi císařem a protestantskými knížaty v říši. Fridrich se ale svého velkého snu nechtěl vzdát. Vzhledem k mezinárodní situaci totiž nastala ideální příležitost.

Schylovalo se ke konfliktu o španělský trůn. Již od poloviny 17. století bylo španělské nástupnictví nejisté. Když Filip IV. zemřel, byly jeho synovi teprve čtyři roky.<sup>141</sup> Narodil se však s chatrným zdravím, které ho trápilo celý život. Ve Španělsku proto nastoupila regentská vláda a značně navrch získala královna-vdova Marie Anna, sestra Leopolda I. Dokud měla vliv na španělskou politiku, byla země na stejné straně jako císař. Když se dostala do izolace, podařilo se nemanželskému synovi jejího manžela, Juanovi d' Austria, sjednat sňatek mladého Karla s francouzskou princeznou. Po jeho smrti získala rozhodující pozici opět Marie Anna.<sup>142</sup> Avšak nová španělská královna – Marie Louisa Orleánská – brzy začala představovat ohrožení rakouské kliky a ovlivňovala manžela ve

---

<sup>139</sup> *Konferenzen ...*, s. 122.

<sup>140</sup> DROYSEN, s. 102–106.

<sup>141</sup> WURZBACH, C. von, *Habsburg, Karl II.*, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 6. Theil, Wien 1860, s. 360–364, s. 360.

(online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11804&page=368&scale=3.33&viewmode=fullscreen> cit. dne: 18-03-2016).

<sup>142</sup> SPIELMAN, s. 159.



prospěch svého strýce Ludvíka XIV. Tento střet dvorských stran ovšem netrval dlouho, neboť královna roku 1689 zemřela.<sup>143</sup>

Již od smrti Filipa IV. bylo španělské dědictví v ohrožení. Vysoká dětská úmrtnost byla pro novověký lid typická a nyní ohrožovala i nástupnictví na španělském trůně. Španělský Habsburk si proto závětí pojistil, že v případě úmrtí mladého prince, trůn připadne prostřednictvím sňatku s jeho dcerou, Markétou Terezou, Leopoldovi I. Nároky si však dělal i Ludvík XIV., který si vzal Filipovu starší dceru Marii Terezu.<sup>144</sup> Stále existovalo nebezpečí, že dědic zemře a v Evropě vypukne nová válka, proto byla již roku 1668 uzavřena vídeňská smlouva, v níž si Ludvík XIV. a Leopold I. rozdělili španělské državy. Karel II. ale nebezpečné období přežil a španělská otázka přestala být akutní. Avšak stále figurovala v mnohých jednáních, protože zdraví španělského krále nebylo úplně v pořádku.<sup>145</sup>

Dokud trvala devítiletá válka, mohl císař počítat s pomocí námořních mocností. Po uzavření míru se však situace změnila a Vilém III. sjednal smlouvu s Ludvíkem XIV. záhy roku 1698. Kromě nároků Bourbonů a Habsburků tu ještě figurovali Wittelsbachové. Dcera Leopolda I. a Markéty Terezy byla provdána za bavorského kurfiřta Maxe Emanuela, a jejich syn Josef Ferdinand tak byl pravoplatným nástupcem na španělský trůn. Bavorské nástupnictví umožňovalo mírové řešení, k čemuž se přikláněli i Španělé, kteří neměli zájem na rozdělení své země. Proto Max Emanuel Bavorský figuroval již od roku 1692 na pozici generálního místopředsedy ve Španělském Nizozemí.<sup>146</sup> Situace se opět vyhroutil, když Josef Ferdinand v únoru roku 1699 zemřel. Téhož roku proto byla připravená nová dohoda mezi Vilémem III. a Ludvíkem XIV. Španělským králem se měl stát Leopoldův druhý syn, arcivévoda Karel, a Francie měla být odškodněna španělskými državami v Itálii. Kromě Španělska nebyl s návrhem spokojen ani Leopold I. Císař měl zájem obzvláště v Itálii, o níž usiloval už po celá devadesátá léta.<sup>147</sup> Anglo-francouzské ujednání nepovažoval za výhodné také z toho důvodu, že by se sice jeho syn stal

---

<sup>143</sup> WURZBACH, s. 361.

<sup>144</sup> HUBATSCH, s. 138. Francouzský nárok na trůn byl pozvednut, i když se Marie Tereza výslovně zřekla práva na španělský trůn pro svou osobu i své děti. Sňatkovou dohodou mělo být zapláceno i věno v hodnotě 500 000, což ale zapláceno nebylo. Z toho důvodu prohlašoval Ludvík XIV., že dohoda neplatí a zdůrazňoval staré brabantské právo, tzv. devoluční, podle něhož měli právo na trůn nejprve děti z prvního manželství. To splňovala právě Ludvíkova žena, zatímco Leopoldova manželka pocházela z druhého sňatku španělského krále. KODETOVÁ, P., *Španělské dědictví – klíčový problém evropské politiky druhé poloviny 17. století*, in: Historický obzor, ročník 22, č. 5/6, 2011, s. 98–100.

<sup>145</sup> Tamtéž, s. 99–105.

<sup>146</sup> HUBATSCH, s. 138.

<sup>147</sup> SKŘIVAN, s. 34–35.

španělským králem, ale nemohl by své země spojit s nynějšími habsburskými državami. Sám císař by tím vlastně nic nezískal.<sup>148</sup> Leopold se chtěl s Francií dohodnout sám, a proto mu nevyhovovalo nové řešení ujednané anglickým králem. Využil proto výhodné pozice po uzavření karlovického míru s Osmany, který mu uvolnil armádu na východě a zajistil mu velmi silnou a výhodnou pozici. Anglo-francouzský návrh pak razantně odmítl. Věděl také, že dohodu nepodporuje ani Španělsko a doufal, že v Karlově závěti uvidí jméno svého syna.<sup>149</sup>

Nyní potřeboval spojence a peníze. Císařova armáda se sice mírem se sultánem uvolnila, ale finance byly ve špatném stavu. Dlouhé a nákladné války, taktéž i výdaje dvora, vyčerpávaly státní pokladnu. Na další válku proti Francii nebyl připraven.<sup>150</sup> Při hledání partnera se obrátil na Braniborsko-Prusko, které se osvědčilo v devítileté válce a v bojích proti Osmanské říši jako velmi schopné a silné.<sup>151</sup> Zároveň se mu hodilo mít kurfiřta na své straně, a ne v nepřátelském táboře.<sup>152</sup> Braniborská pomoc se velmi hodila. Říše nebyla císaři po rijswijském míru příliš nakloněna. Protestantská knížata byla mírem stále rozladěna a znepokojovalo je katolické pronásledování protestantů, čehož se dopouštěl císař i další katolická knížata. Říše byla také rozpolcena ohledně nového kurfiřtství. Těchto rozepří využívali francouzští vyslanci k získávání spojenců. Ani kurfiřtské kolegium nebylo jednoznačně nakloněno Habsburkům.<sup>153</sup>

Bavorský kurfiřt Max Emanuel toužil po tom, aby se jeho syn stal španělským králem. Jeho plán na povýšení rodu Witellsbachů byl smrtí Josefa Ferdinanda znemožněn. Kurfiřt chtěl alespoň některé državy udržet, proto přistoupil na štědré francouzské nabídky a přešel do francouzského tábora. Společně s ním tajnou dohodu s francouzskými agenty podepsal i jeho bratr, kolínský kurfiřt Josef Clemens.<sup>154</sup> Další kurfiřt – Fridrich August I. (jako polský král August II.) byl císaři zavázán za pomoc při svém zvolení polským králem. Císaři v nové válce proti Francii pomoci nemohl, neboť již od roku 1698 spřádal

---

<sup>148</sup> DROYSEN, s. 156.

<sup>149</sup> SPIELMAN, s.163–165.

<sup>150</sup> DROYSEN, s. 148–149.

<sup>151</sup> SPIELMAN, s. 170.

<sup>152</sup> STELLNER, s. 29.

<sup>153</sup> DROYSEN, s. 156.

<sup>154</sup> HEIGEL, K. T. von, *Maximilian II. Emanuel*, in: ADB, Band 21, Leipzig 1885, s. 22–27, s. 23. (online: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00008379/images/index.html?seite=24> cit. dne 19-03-2016). Císaři také vadilo nečestné chování bavorského kurfiřta k jeho milované dceři, kurfiřtově manželce, Marii Antonii. Ta jediná umožňovala bavorským kurfiřtům nastoupit na španělský trůn, avšak kurfiřt ji s sebou do Bruselu nevzal. Místo ní dával přednost jiným. To Leopolda I. uráželo. SPIELMAN, s. 160–161.

plány na válku proti Švédsku. V únoru roku 1700 vkročily jeho jednotky do Livonska, čímž začala velká severní válka.<sup>155</sup> Očekávalo se, že císaře podpoří – jemu rovněž zavázané – nové hannoverské kurfiřtství. Arnošt August zemřel a jeho syn Jiří Ludvík potřeboval císařovu pomoc, aby prosadil svůj nástup v říši. Navíc mu Hannoverstvo vděčilo za pomoc při uznání svého kurfiřtství. Z ostatních mocných kurfiřtství zbývalo Braniborsko, které bylo ochotné jednat výměnou za královskou korunu. Císařovi rádci věděli, že Fridrich III. po koruně vroucně touží, a hodlali toho využít. Na druhou stranu však kolovaly zvěsti, že braniborský kurfiřt je připraven ke korunovaci a stane se králem – ať už s pomocí, či bez ní.<sup>156</sup>

Probíhající jednání však byla zdlouhavá a obě strany nebyly zcela ochotny ustoupit. Bezvýchodnou situaci urychlilo mezinárodní dění. Když se císař dozvěděl o rozhovorech mezi Francií a námořními mocnostmi o dohodě nad španělským dědictvím, rozhodl se prohloubit jednání s Hohenzollernem. V červenci 1700 se císařští svolili k uznání pruského království.<sup>157</sup> Začala diskuze nad ústupky, které je Braniborsko-Prusko ochotno provést. V říjnu kurfiřt odmítl povolení katolických bohoslužeb v Berlíně a připuštění jezuitů do země.<sup>158</sup>

Smrt chorého španělského krále Karla II. prvního listopadu změnila politickou situaci v Evropě. Závěť zemřelého nepřířkla dědictví arcivévodovi Karlovi, ale druhému vnukovi Ludvíka XIV., Filipovi z Anjou.<sup>159</sup> Krátce před smrtí posledního španělského Habsburka probíhala na místním dvoře důkladná jednání o budoucnosti monarchie. Shodli se, že by se země neměla dělit. Marie Anna sice agitovala za rakouského arcivévodu, ale byla tu i profrancouzská strana. Ta v čele s kardinálem Portocarrerou upozorňovala na to, že jediný, kdo dokáže udržet Španělsko jednotné, je francouzský král. Portocarrerovi se nakonec podařilo přesvědčit Karla II. k sepsání závěti ve prospěch Filipa z Anjou.<sup>160</sup>

Tato událost výrazně přispěla k vytvoření dohody s braniborským kurfiřtem. Dne 16. listopadu 1700 byl podepsán korunní traktát. Císař uznal Fridricha III. jako budoucího krále v Prusku. Přitom si kurfiřtovi diplomaté prosadili znění, podle něhož titul nebyl

---

<sup>155</sup> CZOK, s. 194.

<sup>156</sup> DROYSEN, s. 156–157.

<sup>157</sup> SPIELMAN, s. 170.

<sup>158</sup> DROYSEN, s. 157, 163.

<sup>159</sup> Tamtéž, s. 163.

<sup>160</sup> SPIELMAN, s. 166. Pokud by Filip z Anjou zemřel, měl místo něj nastoupit jeho bratr vévoda z Berry. Až po jeho smrti mohl trůn připadnout arcivévodovi Karlovi. Regentem se stal osnovatel závěti – kardinál Portocarrera. KODETOVÁ, s. 105–106.

výtvořem Leopolda I. ani na něm nebyl nijak závislý.<sup>161</sup> Kurfiřt se na oplátku zavázal poslat 8 000 mužů na pomoc císaři ve válce o španělské dědictví, za což měl ročně obdržet 150 000 zlatých. Naopak kurfiřt slíbil uznat hannoverské kurfiřtství a při budoucí císařské volbě hlasovat pro habsburského kandidáta. Tím také přislíbil braniborský souhlas k uznání českého kurfiřtského hlasu jako plnohodnotného v kurfiřtském kolegiu. Traktát tím obnovil alianci z roku 1686.<sup>162</sup>

### 3.2 KORUNOVACE V KRÁLOVCI

Dne 16. prosince 1700 vydal Fridrich III. manifest, ve kterém oznamoval svoji korunovaci a zdůrazňoval, že za ní stojí jen on sám, jako na nikom nezávislý pruský vévoda. Ještě ten den vyrazil jeho dvůr na cestu do Královce, kam dorazil ke konci roku.<sup>163</sup> Kurfiřt jednal rychle, možná z přílišného nadšení ze splněného snu, nebo se snad obával, aby se mezinárodní situace nezměnila v jeho neprospěch. Vbrzku byla objednaná drahá koruna, žezlo a královský plášť. Korunovace proběhla měsíc a dva dny po vydání manifestu.<sup>164</sup>

Velkolepou korunovaci doprovázely okázalé slavnosti. K reprezentaci krále bylo nyní potřeba více slávy a přepychu. Vznikly nové složité obřady, slavnosti k oslavě narozenin krále či jeho rodiny, výročí korunovace nebo smutek při úmrtí příslušníka rodu. To doprovázel i kulturní rozmach a přestavby nebo výstavby Fridrichových paláců. Vše bylo přepychové a velmi nákladné.<sup>165</sup>

Vytvořit novou tradici korunovací nebyl snadný úkol. Aby nic neponechal náhodě, vytvořil kurfiřt speciální skupinu odborníků v čele s vrchním dvorním ceremoniářem Johannem von Besserem, která se měla celým obřadem zabývat. Na její práci po celou dobu důkladně dohlížel sám panovník. Inspiraci hledali v Evropě současné i minulé, s cílem okázale reprezentovat nového krále a zároveň jeho nezávislost. Fridrich totiž sebe a svoji manželku Sofii Charlottu korunoval sám a ve svém paláci. Až poté se odebrali do kostela. Přítomní biskupové – jeden kalvínský a druhý luteránský, kteří představovali dvě

---

<sup>161</sup> CLARK, s. 82.

<sup>162</sup> Dohodu podepsali vyslanci obou stran – hrabata Kounic a Harrach za císaře, hrabě Bartholdi zastupoval braniborského kurfiřta. První smlouvu ratifikoval Fridrich III. – 27. listopadu, císař svůj podpis připojil 4. prosince. *Konferenzen ...*, s. 122–123

<sup>163</sup> DROYSEN, s. 165–166.

<sup>164</sup> Korunovační slavnost se konala 18. ledna 1701. Významné datum pro německé dějiny – 170 let poté sjednotilo Prusko celé Německo a vzniklo tak německé císařství. STELLNER, s. 30.

<sup>165</sup> CLARK, s. 82–83.

náboženství kurfiřtových zemí – je jen pomazali. To symbolizovalo, že panovník není závislý na žádné světské ani duchovní moci.<sup>166</sup>

Fridrich III. se 18. ledna 1701 stal „králem v Prusku“ (německy *König in Preußen*).<sup>167</sup> Ač se titul jevil zvláštní, byl plnohodnotný. Fridrich se totiž nemohl nazývat „pruským králem“ (*König von Preußen*), protože celé Prusko nevlastnil. Západní Prusko stále patřilo Rzeczi Pospolité a Hohenzollernům náleželo pouze Východní Prusko. Až poté, co jeho nástupci připojili zbytek Pruska, mohli pruští panovníci titul „pruského krále“ užívat od roku 1772.<sup>168</sup> Na prestiži mu to ale nijak neubíralo. I když se Fridrich stal králem ve svých pruských državách, označovaly se celé jeho země od té doby jako „královské“ a armáda jako „královská pruská armáda“.<sup>169</sup>

---

<sup>166</sup> Tamtéž, s. 79–80. To představovala rovněž i koruna:

„... nebyla tvarovaná jako otevřená obroučka, nýbrž byla klenutá, na vrcholu uzavřená, symbolizovala neomezenou moc panovníka.“ Citováno z: CLARK, s. 80. Nezávislost na duchovní autoritě vyjadřovala i korunovace Fridrichova současníka, švédského krále Karla XII., který do kostela přijel již s korunou na hlavě. Sám si ji sundal a po pomazání opět nandal. Ostatně podobná byla i korunovace dánského krále Frederika IV. Ani jednomu z nich nebyla koruna vložena na hlavu. Význam byl zřejmý: panovník není na nikom závislý. Je absolutní vládce a jako takový nedává také žádný korunovační slib svým poddaným. Právě z korunovace Karla XII., která se konala roku 1697, si vzal příklad král v Prusku. OLDEN-JORGENSEN, S., *Ceremonial Interaction across the Baltic around 1700: The “Coronations” of Charles XII (1697), Frederick IV (1700) and Frederick III/I (1701)*, in: *Scandinavian Journal of History* 28, s. 243–251.

<sup>167</sup> SCHOEPS, s. 37. Den před korunovací založil panovník nový řád – Řád černé orlice (*Schwarzer Adlerorden*), do něhož se dostala jen nejvyšší šlechta věrná dynastii. První rytířem se stal korunní princ a kancléřem byl jmenován baron Wartenberg. SEIDEL, P., *Die Gründung des hohen Ordens vom Schwarzen Adler und die Königskrönung am 17. und 18. Januar 1701 in Königsberg in Ostpreußen*, in: *Hohenzollern-Jahrbuch*, Band 4, 1900, s. 127–131.

<sup>168</sup> Tím, kdo zbytek Pruska nakonec připojil, byl jeho vnuk Fridrich II. CLARK, s. 82. STELLNER, s. 30–31.

<sup>169</sup> SALMONOWICZ, S., *Prusy: Dzieje państwa i społeczeństwa*, Warszawa 1998, s. 105–106.

## 4. PRUSKO MEZI DVĚMA VÁLKAMI

Zatímco v Královci probíhala korunovace, schylovalo se v Evropě ke dvěma konfliktům a země Fridricha I. byly obklíčeny válečnými frontami. Na západě, kde se bojovalo mimo jiné i v říši a severní Itálii, vypukla válka o španělské dědictví. Na východě probíhala velká severní válka, kde se ruský car, dánský král a saský kurfiřt vrhli na zdánlivě oslabené Švédsko. Pro krále v Prusku proto bylo velmi důležité rozpoznat, kterou stranu podpořit, aby z toho vyšel alespoň s dílčími úspěchy a získal uznání svého titulu.

Když Ludvík XIV. na konci roku 1700 uznal práva svého vnuka na španělský trůn, vypadalo to, že se námořní mocnosti na vyhlášení války nechystají. Leopold I. proto mezitím raději začal zbrojit. Princ Evžen Savojský byl jmenován do čela armády, která připravovala vojenské tažení do Itálie, než však princ Evžen vyrazil, uplynulo téměř půl roku.<sup>170</sup> Císařovi případní spojenci – námořní mocnosti – vidinu další evropské války nevířily a pokoušely se udržet mír. Ludvík XIV. však nevyužil jejich ostýchání a učinil několik kroků, které je roznítily a dostaly do protifrancouzského tábora.<sup>171</sup> V září 1701 pak byla v Haagu tajně uzavřena Velká aliance císaře s námořními mocnostmi, k níž se připojilo již toho roku i Prusko.<sup>172</sup>

Ještě než válka v květnu 1702 oficiálně započala, střetly se vojska Ludvíka XIV. a Leopolda I. v Itálii.<sup>173</sup> V září 1702 vyhlásil i říšský sněm válku Francii, přičemž na francouzské straně zůstalo bavorské a kolínské kurfiřtství.<sup>174</sup> Fridrich I. dle korunního traktátu císaři poskytl 6 000 vojáků, další vojáky se pak zavázal poslat také jako říšský kurfiřt. Celkem přislíbil okolo 14 000 mužů.<sup>175</sup> Oproti tomu císař své jednotky na pomoc říši příliš neužil. Jednak musel čelit povstání v Uhrách, které vypuklo roku 1703, jednak upřednostňoval své zájmy v Itálii.<sup>176</sup> Pruské jednotky se účastnily bojů jak v říši (například

---

<sup>170</sup> VLNAS, s. 136–141.

<sup>171</sup> Spojené provincie si popudil obsazením hraničních pevností ve Španělském Nizozemí, které po dohodě se Španělskem směly nizozemské posádky obsadit. Tahle dohoda byla porušena francouzskými jednotkami, jednajícími jménem španělského krále Filipa V. Anglický parlament se svolil k válce poté, co francouzský král odvolal po smrti Jakuba II. Stuarta uznání Viléma III. jako anglického krále a podpořil Jakubova syna. Dalším zásadním problémem pak byly obchodní výhody v koloniích, které Španělé poskytli Francouzům. Obchodní zájmy byly pro námořní mocnosti zásadní. KOVAŘÍK, s. 436.

<sup>172</sup> *Konferenzen ...*, s. 123–124.

<sup>173</sup> KOVAŘÍK, s. 435–436. VLNAS, s. 168–151.

<sup>174</sup> HUBATSCH, s. 139–140.

<sup>175</sup> *Friedrich III., Kurfürst von Brandenburg*, in: ADB, Band 7, Leipzig 1877, s. 627–635, s. 631. (online: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00008365/images/index.html?seite=629> cit. dne 09-04-2016).

<sup>176</sup> SKŘIVAN, s. 37–39.

klíčové bitvy u Höchstädtu a Blindheimu na počátku války), tak v Itálii. Kvůli nasazení pruských jednotek ve válce o španělské dědictví nemohl Fridrich využít velké severní války.<sup>177</sup>

Ve velké severní válce by pro kurfiřta bylo vhodné připojit do řad protišvédské aliance. Odměnou pak mohly být případné územní zisky. Vyjednávání o útoku na Švédsko začala už ke konci devadesátých let 17. století. Iniciátorem byl dánský král (nejprve Kristián V., pak jeho nástupce Frederik IV.), který se spojil se saským kurfiřtem a polským králem Augustem II. Počítali s tím, že po nástupu mladého Karla XII. bude Švédsko oslabeno a nebude schopné čelit útokům na více frontách.<sup>178</sup> Spojencům zpočátku projevoval podporu také braniborský kurfiřt, který mohl uchvátit švédská území v říši.<sup>179</sup> Koalice se snažila na svoji stranu získat rovněž ruského cara Petra I., což bylo téma jednání při Petrově návštěvě v Královci roku 1697. I když car tehdy svou účast kvůli konfliktu s Osmanskou říší jasně nezaručil, byl to on, kdo – na rozdíl od Fridricha I. – dánsko-švédskou koalici nakonec podpořil. Fridrich na počátku války odmítl dojednanou spojeneckou dohodu a vyhlásil neutralitu. Předpokládal, že pouze vojska Dánska, Saska a Pruska nemohla úspěšně čelit stále silnému Švédsku.<sup>180</sup> Ale schylovalo se k válce o španělský trůn, kde se Prusko zavázalo pomoci císaři.

Obě války od sebe nebyly zcela oddělené. Sice nedošlo k jejich propojení, ale probíhaly rozhovory o vzájemné pomoci. Prusko bylo vklíněno přímo mezi oba válčící tábory. Zavázalo se pomoci ve válce o španělské dědictví, kde navíc Francie opět ohrožovala říši. Ale z velké severní války mohlo výtěžit kýžené územní zisky. Nemělo však zdroje na angažování se v obou sporech.

Do sporu mezi Švédskem a Dánskem se vložil Vilém III. Byl totiž garantem míru, který zajišťoval území holštýnsko-gottorpského vévody, švédského spojence, kterého Frederik IV. napadl. Společně se švédskou flotilou přijely na pomoc i Vilémovy lodě. Dánský král také z aliance rychle vystoupil. Následně se Karel XII. vydal do Pobaltí, kde zastavil ruskou armádu a už v dalším roce táhl do Polska. Karel XII. nebyl nepřátelským útokem paralyzován a mnohé překvapil rychlým protiútokem.<sup>181</sup> Takový postup ohrožoval

---

<sup>177</sup> *Fridrich III. ...*, s. 632.

<sup>178</sup> SKŘÍVAN, s. 52.

<sup>179</sup> Šlo hlavně o území Pomořan, které se pokoušel získat již Fridrichův předchůdce (viz 2. kapitola). O nich Fridrich jednal se spojenci téměř po celou velkou severní válku. Část území pak získal po uzavření míru až Fridrich Vilém I. SKŘÍVAN, s. 59.

<sup>180</sup> ŠVANKMAJER, s. 56.

<sup>181</sup> RAŠÍN, s. 23, 60–67.

pruské území a na místě bylo vytvořit šikovnou alianci. Tu králi v Prusku nabízely obě strany. Švédští vyslanci zpočátku pro Fridrichova syna navrhovali kromě ruky královny sestry Ulrike Eleanory i části polského území.<sup>182</sup> Navíc Vilém III. pohrozil obsazením Kleve v případě, že se Prusko zúčastní války proti Švédsku.<sup>183</sup> Na druhé straně taktéž lákali i diplomaté Augusta II. i Petra I., kteří nabízeli například polské území, případně švédské.<sup>184</sup>

Velkou část svého vojska nasadilo Prusko v konfliktu proti Francii. Pruská armáda byla potřeba v říši i v Itálii, a proto se ji spojenci snažili udržet. Když Fridrich váhal nad tím, do kterého z konfliktů se zapojit více, poslaly raději námořní mocnosti vévodu z Marlborough, který kurfiřta přesvědčil k poskytnutí dalších vojsk pro válku o španělské dědictví. Zároveň vévoda přislíbil, že pokud bude Prusko ohroženo, Anglie přijde na pomoc. V důsledku toho, neměl nový král ani dostatek vojáků na zapojení se do severního konfliktu.<sup>185</sup> Čeho se protifrancouzská koalice obávala nejvíce, bylo spojenectví Ludvíka XIV. a Karla XII. Ještě před plným vypuknutím války o španělské dědictví nabídl francouzský král švédskému, že zprostředkuje mírová jednání na usmíření se saským kurfiřtem. Za to mělo Švédsko uznat poslední anglo-francouzskou dohodu o španělském dědictví, což Karel XII. odmítl. Když se začala formovat protifrancouzská aliance námořních mocností a císaře, Ludvík XIV. od svých snah upustil. Vázáním Švédska a Saska na severu mohl zamezit jejich přítomnosti v nepřátelském táboře. Přece jen však ještě došlo k dalším jednáním, a to když byly francouzské jednotky vyčerpány válkou a potřebovaly čerstvé posily. V tu chvíli však odmítl spojenectví švédský král a naopak posílil kontakty s námořními mocnostmi.<sup>186</sup> Spojenectví se Švédskem tak bylo potřeba, aby se zabránilo jeho spolčení s Francií. Velká aliance potřebovala Prusko ve válce proti Francii.

Zvrat nastal po porážce Karla XII. u Poltavy v červnu 1709. Pozornost se náhle obrátila na Rusko, které se teď všichni v rámci války o španělské dědictví snažili získat na svoji stranu.<sup>187</sup> Ani Fridrich I. nezůstal pozadu a v říjnu uzavřel s Petrem I. obrannou alianci. Neznamenal to ale vstup do války.<sup>188</sup> V březnu 1710 se pak významně angažoval

---

<sup>182</sup> DROYSEN, s. 190.

<sup>183</sup> RAŠÍN, s. 63.

<sup>184</sup> DROYSEN, s. 193.

<sup>185</sup> Tamtéž, s. 197, 202–203.

<sup>186</sup> RAŠÍN, s. 72–73, 82.

<sup>187</sup> Tamtéž, s. 108.

<sup>188</sup> ŠVANKMAJER, s. 167.



ve vzniku Konvence o neutralitě říše. K níž byl v srpnu z hannoversko-pruské iniciativy připojen dodatek o vojenské neutralitě. K její obraně měl být sestaven vojenský sbor ze signatářských zemí, což byli kromě Hannovera a Pruska také členové protišvédské aliance a námořní mocnosti. Karel XII. konvenci odmítl, neboť byla namířena hlavně proti boji v jeho državách v říši. Přítomnost Velké Británie mezi smluvními zeměmi a její nečinnost při obnovení války Dánska a Saska proti Švédsku, která porušovala mírové dohody, jejímž garantem byla, způsobilo odklon Karla XII. od námořních mocností.<sup>189</sup>

Petr I. Fridrichovi spojenectví znovu nabídl v roce 1711 během rusko-turecké války. Odměnou za poskytnutí vojska do války proti Švédsku mělo být polské Západní Prusko a Varmie. Nerozhodnost Fridricha I. dohodu nakonec neumožnila.<sup>190</sup> Až do konce vlády Fridricha I. zůstalo Prusko neutrální a do severní války nevstoupilo. Ostatně přineslo to i své plody: Švédsko uznalo královský titul Fridricha I. Ačkoli se vstup do války zdál lákavý, Prusko stále děsily pohyby švédských jednotek kolem jeho hranic. Braniborský kurfiřt se po celou dobu snažil lavírovat na obou stranách. Nicméně musel tolerovat přesuny armád obou stran přes své území.<sup>191</sup>

Nakonec se ale za své věrné služby ve válce o španělské dědictví nedočkal velké odměny. Na rozdíl od císaře, jehož neúčastí se kurfiřt nenechal vázat, se k mírovému kongresu rychle připojil.<sup>192</sup> Vytěžil z něho však jen dílčí zisky v podobě Horního Geldernu, Krickenbecku a hrabství Kessel. Největším úspěchem tak bylo uznání královského titulu. Již po korunovaci ho uznala Anglie, Spojené nizozemské provincie,

---

<sup>189</sup> RAŠÍN, s. 110–112. Jednalo se o dohodu z Travendale, kterou byly ukončeny boje mezi Švédy a Dány na počátku války a dánský král se jí mimo jiné zavázal, že nebude podporovat švédské nepřátele. Druhou mírovou smlouvou byla dohoda z Altranštádu ukončující saské angažmá ve válce a uznávající sesazení saského kurfiřta z polského trůnu. Garancí obou dohod se zavázala mimo jiné právě Velká Británie, ale třeba i Prusko. Ani královna Anna, ani Fridrich I. však dohodu nedodrželi a proti jejím porušitelům výrazněji nevystoupili. Tamtéž, s. 66–67, 96–97, 111.

<sup>190</sup> Tamtéž, s. 116.

<sup>191</sup> Jak se Fridrich I. snažil vyvažovat obě strany, dokazuje i jeho jednání vůči pozici polského krále. Když byl August II. sesazen, připojil se k atranštátské dohodě (viz výše). Dokonce uzavřel věčnou dohodu o vzájemné ochraně hranic s novým polským králem Stanislavem Leszczyńskim. Jakmile však vliv švédských posádek v Polsku začal povolovat, byl znovu na straně Augusta II. RAŠÍN, s. 82, 97, 111. SALMONOWICZ, s. 146.

<sup>192</sup> Kongres začal roku 1712 v Utrechtu a účastnili se ho všichni bojující kromě císaře. Vedla k tomu mimo jiné i změna na císařském trůně. Po náhle smrti svého bratra nastoupil na říšský trůn arcivévoda Karel. Ten už několik let počítal se svým působením jako španělský král a vzdát se toho nehodlal. Připuštění Habsburka na španělský trůn by znamenalo, že by se rodové panství mohutně rozšířilo a Habsburkové by najednou získali obrovskou moc. Námořní mocnosti tak přistoupily na mírová jednání s Francií. HUBATSCH, s. 141–142. Válka Ludvíka XIV. a Leopolda I. pak skončila mírem v Rastattu v březnu 1714. SKŘIVAN, s. 42.

Savojsko, falcké a hannoverské kurfiřtství a Švýcarsko, utrechtskou smlouvou titul akceptovala Francie a Španělsko.<sup>193</sup>

Během války o španělské dědictví došlo ke změnám na trůnu bojujících mocností. Vilém III., Leopold I., ani Fridrich I. se konce války nedožili. Vilém zemřel ještě před začátkem války a na jeho místo dosedla sestra jeho ženy Anna, ale bylo již dohodnuto, že v případě jejího úmrtí bez potomků nastoupí na anglický trůn hannoverští příbuzní.<sup>194</sup> Po smrti Leopolda I. v květnu 1705 připadl rakouský trůn jeho synu Josefovi I., který se rovněž konce války nedožil. Po jeho náhle smrti v dubnu 1711 ho nahradil bratr Karel VI.<sup>195</sup> Fridrich všechny ty, kteří vstoupili do války, přežil, zemřel totiž až dva měsíce před podepsáním utrechtského míru (ten podepsal jeho syn Fridrich Vilém).<sup>196</sup> Pruského krále následoval Ludvík XIV. v září 1715, tedy rok a pět měsíců po podepsání rastattského míru s císařem.<sup>197</sup> Rok před ním skonala i anglická královna Anna, již nahradil Jiří I. Hannoverský. Období po válce o španělské dědictví tak do evropské diplomatické hry přineslo nové postavy.

Velká severní válka však trvala dále i po uzavření míru na západě. Až po personální změně na pruském trůně se Prusko výrazněji připojilo na stranu protišvédské koalice. Učinilo tak ve vhodnou chvíli a mohlo se podílet na rozdělení kořisti.

---

<sup>193</sup> *Konferenzen ...*, s. 123, 132.

<sup>194</sup> RAŠÍN, s. 84.

<sup>195</sup> RITTER von ARNETH, A., *Karl VI., römisch-deutscher Kaiser*, in: ADB, Band 15, Leipzig 1882, s. 206–219. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008373/images/index.html?seite=208> cit. dne 09-04-2016). PRESS, Volker, *Leopold I., Kaiser*, in: NDB, Band 14, Berlin 1985, s. 256–260. (online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118571869.html> cit. dne 09-04-2016).

<sup>196</sup> *Friedrich III....*, s. 635.

<sup>197</sup> KOVAŘÍK, s. 552. *Konferenzen ...*, s. 138.

## ZÁVĚR

Braniborsko získalo kurfiřtřský hlas již za vlády askánské dynastie ve 12. století. Tuto skutečnost poté potvrdil císař Svaté říše římské Karel IV. prostřednictvím Zlaté buly z roku 1356. Braniborský kurfiřt tím jako císařův arcikomorník potvrdil své výjimečné postavení v říši. Nicméně v kurfiřtřském kolegiu bylo Braniborsko považované za „slabší“ kurfiřtství, což se projevovalo i na říšských ceremoniích.

Ani v evropské politice 16. století braniborští kurfiřti příliš nevystupovali a v náboženských válkách se pohybovali v pozadí. Sňatkovou politikou se jim na počátku století podařilo získat výhodné državy – v Porýní ekonomicky prosperující Kleve, Mark a Ravensberg a pruské vévodství v rámci polského království. Třicetiletá válka výrazně zahýbala systémem Svaté říše římské i vztahy místních knížat a kurfiřtů s císařem. Moc císaře nad nimi byla oslabena, mohli uplatňovat vlastní zahraniční politiku a vyhlášení války císařem neznamenal zapojení celé říše. Válkou zpustošené Braniborsko-Prusko poté začalo s úspěšnými reformami (například zavedení stále armády) a prosazením absolutismu v kurfiřtových državách. Důležitým krokem pak bylo, že se pruské vévodství vymanilo z lenního vztahu s polským králem, což zde braniborským kurfiřtům umožnilo naprostou suverenitu.

Braniborským kurfiřtstvím prošlo ve středověku několik vládnoucích dynastií, přičemž Hohenzollernové se prostřednictvím dobrých vztahů s lucemburskými císaři, které umožnili koupit braniborského markrabství, stali kurfiřty v 15. století. V té době také Habsburkové dosedli trvale na císařský trůn. Braniborští kurfiřti jejich nástup nijak nekomplikovali. Zatímco habsburský rod získával stále více držav a moci, hohenzollernská dynastie byla rozdělena, ale její příslušníci také obsadili významné říšské pozice. Důležitá pak byla zejména sekularizace pruského řádového státu (tedy vznik pruského vévodství), za níž stál jeho poslední velmistř Albrecht Fridřich z rodu Hohenzollernů.

V době náboženských rozkolů v 16. století stáli hohenzollernští kurfiřti na straně císaře. A i když se někteří členové dynastie začali přiklánět k reformaci, podporovali spíše umírněnou formu a otevřeně se ke změně vyznání přihlásili až po augšpurském náboženském smíru roku 1563 (toho roku k luteránství, přestup ke kalvinismu pak následoval roku 1613). Jediným zádrhelem ve vzájemných vztazích byl konflikt ohledně porýnských držav, kde se střetly nároky několika stran. Když se zainteresovaní pokoušeli kvůli nestabilní situaci v říši řešit spor mimo císaře, poslal proti nim jako odpověď vojska. Význam byl jasný: bez císaře knížata samostatně jednat nemohou.

Zatímco hlavní linie rodu jednala s Habsburky opatrně, franská větev se dostávala do sporů. Jednak se Habsburkové jako čeští králové pokusili zastavit pronikání franských Hohenzollernu do Slezska, což způsobilo roztržku nakonec urovnanou vzájemnou dohodou, jednak ve sporu o obsazení štrasburského biskupství, o jehož osudu rozhodl nakonec císař podle vlastních zájmů bez ohledu na přání ostatních.

Franská linie proti Habsburkům stála také ve třicetileté válce, což však pro Hohenzollerny znamenalo ztrátu slezských držav v českém království. Hlavní rodová větev mezitím lavírovala mezi válčícími stranami. Politika braniborského kurfiřta byla velmi nejasná – v jednu chvíli osnoval sňatek se Švédy, poté však přesvědčoval císaře o své oddanosti. Pokoušel se tím vyhnout válečnému střetu a zpusťování vlastní země, ale nakonec se mu to nepodařilo. Přes úspěchy ke konci konfliktu nezískal na mírové konferenci vliv. Nevýrazná braniborská pozice v říši se změnila s nástupem Fridricha Viléma, neboli Velkého kurfiřta, který úspěšnými reformami zahájil braniborsko-pruský vzestup.

Jeho vztah s Habsburky nezačal přátelsky. Düsseldorfská kravská válka, ve které zaútočil na město Berg, patřící podle předchozích dohod neuburskému falckraběti, vyvolala nepřítel císaře a rozladěnost vztahů mezi oběma rody. Ke spolupráci došlo znovu až za první severní války. Výměnou za pomoc při tom, aby pruské vévodství získalo nezávislost na polském království, přestoupil pruský vévoda na císařsko-polskou stranu a jako braniborský kurfiřt hlasoval při volbě říšského císaře pro Leopolda I. Braniborsko v této válce kolísalo mezi dvěma stranami, vyšlo z ní ale lépe než z války třicetileté. Na mírovém jednání se však ukázala jeho izolace, když se francouzská diplomacie zasadila o návrat švédských území svému spojenci. Leopold I. sice braniborského kurfiřta podpořil v otázce pruské suverenity, ale jeho další posílení odmítal. Francii zde šlo o zachování silného Švédska, aby společně s ním mohla úspěšně čelit Habsburkům.

V meziválečném období Fridrich Vilém s Francií spolupracoval, a získal tím štědré subsidie, které investoval do rozvoje armády. Spojenectví netrvalo dlouho, v další válce vystoupil braniborský kurfiřt na straně císaře proti francouzskému králi. I přes velkou úspěšnost braniborských jednotek, došlo opět k izolaci Fridricha Viléma ve prospěch Švédska. Zklamání ze spojenectví s císařem vedlo braniborského kurfiřta k tomu, aby se krátce po uzavření míru vrátil k francouzskému táboru. Ani Leopold I. z mírového kongresu nevyšel vítězně a utrpěl několik ztrát, proto svému braniborskému spojenci ani nemohl účinněji pomoci. Francouzský král podporoval politické zájmy Fridricha Viléma a obzvlášť ty, které byly v rozporu s těmi císařovými. Když mu ale nebyl schopný zajistit

návrat vybojovaných švédských držav, vztahy začaly skomírat. Hohenzollern začal opět pomýšlet na spolupráci s Habsburkem. Ta se však nedařila, neboť kurfiřt požadoval území (slezská vévodství a krnovské knížectví), která mu císař nehodlal předat. Do jednání se vložil mladý následník trůnu, který neschvaloval otcovu přebíhavou politiku, a podepsal s císařovými diplomaty tajnou dohodu. Podle ní získal Fridrich Vilém enklávu Svobodín výměnou za zřeknutí se nároků na slezská vévodství a krnovské knížectví. Jeho syn se tajným dodatkem za peněžní úplatu zavázal vrátit enklávu po svém nástupu na trůn zpět. Jeho otec to nevěděl, úmluvu s císařem podepsal a do konce svého života už stranu neměnil.

Po zkušenostech s císařovou politikou sice Fridrich Vilém habsburskému panovníkovi nevěřil, ctil však Svatou říši římskou a císařovo postavení v ní. V případech, kdy byla ohrožena říše, braniborský kurfiřt své antipatie odhodil a společně s císařem ji bránil. A takový odkaz zanechal svému synovi.

Fridrich III. nastoupil vládu ve stejném roce, jako vypukla devítiletá válka, ve které vpadly francouzské jednotky opět do říše. Podle smlouvy začal císař požadovat návrat Svobodína, ale mladý panovník si uvědomil svůj omyl a odmítl enklávu vydat. Jednání se táhla téměř po celou dobu trvání války až do roku 1695, kdy konečně došlo ke shodě. Na jejím základě císař vyměnil čekatelství na Východní Frísko za návrat Svobodína.

Během devítileté války se rozšířilo kurfiřtské kolegium. Nový kurfiřt Arnošt August Brunšvicko-Lüneburský/Hannoverský vděčil svému povýšení právě císaři, ale měl dobré vztahy i s braniborským kurfiřtem. Mnoho stávajících volitelů říše se však obávalo, že vytvoření nového kurfiřtství oslabí ta stará. To nechtěl ani Fridrich III., a proto od toho Arnošta Augusta odrazoval. Na naléhání Leopolda I., však nakonec svého tchána podpořil. Leopold I. měl na celé věci zájem, neboť vedl válku na dvou frontách. Paralelně totiž nasazoval vojenské jednotky i proti sultánovi a potřeboval pomoc obou kurfiřtů. Východní válka měla pro Habsburky velký potenciál, a proto investovali více sil právě do ní, neboť v říši stála proti Francii velká koalice říšských knížat i evropských mocností. Přestože císařovo chování vnášelo do koalice rozpory, francouzským agentům se ji dlouho nepodařilo rozbít.

Když se v polovině devadesátých let obě strany vyčerpaly, začala mírová jednání. Na nich se ale císař neprokázal jako dobrý spojenec. Vyhovovalo mu, že spojenci pomáhají i v boji proti sultánovi, a tak dlouho nechtěl devítiletou válku ukončit. Dalším jeho motivem byl španělský trůn. Pokračující válkou totiž lépe umožňovala vyřadit francouzského protikandidáta. Španělský král Karel II. Habsburský totiž vcházel do

poslední etapy své vlády a hrozba jeho smrti byla všem známá. Leopoldovi spojenci mu během války několikrát přislíbili podporu. Zdržování dále způsobilo, že jeho říšští poddaní nesouhlasili s tím, jak vystupoval na mírovém kongresu, kde si osoboval právo jednat za celou říši sám. Obzvlášť protestantští poddaní byli dotčeni. Podle jejich názoru císař upřednostňoval katolické zájmy, a tak se řada z nich – včetně braniborského kurfiřta – k míru nepřipojila. Další ohrožení protestantů říše přišlo, když ke konci devadesátých let saský kurfiřt konvertoval, aby získal polskou korunu. V důsledku tak mezi kurfiřty bylo více katolíků, ale zároveň se zvýšila prestiž braniborského kurfiřta, jako jednoho z mocnějších protestantů.

Po skončení války byl nejvyšší čas usilovat o královskou korunu. Mezi říšskými knížaty a kurfiřty v té době Fridrich rozhodně nebyl sám. Usnadnila mu to změna vztahů v říši po vestfálském míru, kdy se císařovým poddaným otevřela možnost samostatně vystupovat na mezinárodním poli. Celá řada jich tak začala pomýšlet na zvýšení své prestiže. Jedním z nich byl například nový hannoverský kurfiřt, jehož vládnoucí dynastie dosedla i na anglický královský trůn. Saský kurfiřt se naopak dostal na polský trůn a vedlejší falcká větev na švédský. Hlavní větev Wittelsbachů usilovala o španělské království, zatímco vedlejší o arménské. V takové situaci nechtělo zůstat pozadu ani Braniborsko-Prusko.

Fridrich III. viděl, jaké pozornosti se dostává králům například u svého bratrance Viléma III. A naopak si mohl všimnout, jak jsou přehlížena knížata bez koruny na mírové konferenci v Rijswijku, kde dali francouzští vyslanci přednost vyjednávání s císařem, než aby debatovali s každým členem říše zvláště.

Pro braniborského kurfiřta se stala korunovace otázkou prestiže. Ostatně byl to kníže žijící v době doznívajícího baroka, které zaplňovalo města i venkov novými přepychovými paláci s velkolepými zahradami. Vzhlíželo se k versaillskému královskému dvoru a každý kníže, král i císař jej toužil napodobit i za cenu vysokých nákladů a prázdných pokladen.

Nedostatek financí brzdil také povýšení pruského vévodství. Poradce Eberhard von Danckelmann proto vévodovi povýšení dlouho rozmlouval a intenzivnější hledání cesty ke koruně mohlo začít až po jeho sesazení. Nabízelo se povýšení skrz jiného evropského suveréna. V té době mezi nejmocnější patřila Anglie nebo Francie. Vévoda měl blíž ke svému bratranci Vilémovi III. Ten ale nastalou situaci nepovažoval za vhodnou pro korunovaci, od níž se svého příbuzného pokoušel odradit. Po pádu Danckelmanna a kvůli chabé braniborské podpoře napadeného Švédska vztah mezi panovníky zeslábl. Námořní

mocnosti také znepokojovalo, že kurfiřt jedná s císařem, a obávaly se, že stejně jako saský kurfiřt konvertuje. Ani Ludvík XIV. nebyl vhodným adeptem. I když mu Fridrich III. mohl pomoci v otázce španělského dědictví, na to, aby požadoval korunu, to nemohlo stačit. Do toho by jistě popudil námořní mocnosti a ostatní protestanty. Kurfiřt se také snažil vyhnout závislosti a moci, kterou by nad ním evropský panovník povýšením získal.

Další možností bylo následovat saského kurfiřta. Papež nabízel korunu výměnou za konverzi, proti tomu se však Fridrich III. výrazně postavil. Tím by totiž změnil dosavadní kurz braniborské protestantské politiky a zhatil své plány na zisk oranžského dědictví. Papež také pro povýšení nebyl dostatečnou autoritou. Když krátce po korunovaci v Královci nabádal všechny katolíky, aby pruského krále neuznali, nikdo ho neposlechl a všichni jednali samostatně.

Eventuální povýšení Pruska vlastními poddanými by znamenalo zeslabení moci panovníka a zvýšení váhy šlechty, a tudíž nepřipadalo příliš v úvahu. Braniborští se rozhodli korunu dosáhnout dohodou s císařem. Povýšena měla být jediná Fridrichova država, kde byl suverénem – pruské vévodství. Výhodou bylo, že císař chtěl ve svůj prospěch vyřešit španělský problém a dostal se do nevýhodné situace. Život španělského krále se pomalu blížil ke konci a Leopold I. neměl jasně zajištěno zachování vlády Habsburků ve Španělsku, navíc chtěl uzmout španělská území v Itálii. Vilém III. se na řešení krize dohodl s Ludvíkem XIV., ale císař jimi navrhované dělení odmítl. Nahrával mu také nesouhlas Španělů s rozdělením jejich zemí, a proto doufal, že Karlova závěť vyjde v jeho prospěch. I kdyby se tak stalo, potřeboval spojence. Říše mu po rijswijském míru nakloněna příliš nebyla a další případní spojenci byli zabráněni do velké severní války. Jediný, u koho mohl čekat podporu, bylo nové hannoverské kurfiřtství. Silné braniborské jednotky na jeho straně by pak představovaly značnou výhodu. Ačkoli se Leopoldovi povýšení protestantského poddaného na krále příliš nezamlouvalo, nakonec k tomu byl okolnostmi dohnán. Půl měsíce poté, co španělský král Karel II. zemřel, byl s braniborským kurfiřtem podepsán korunní traktát, v němž se císař za pomoc ve válce proti Francii a další ústupky zavázal uznat pruské království.

Fridrich nemeškal a rychle odjel do Královce. S pomocí svých poradců vypracoval podrobný plán na vytvoření nové ceremonie a od té doby získal život na pruském dvoře zcela nový ráz. Králi velmi záleželo na sebe-reprezentaci, ale i na symbolice. Aby zdůraznil, že není na nikom závislý, korunoval sebe a svoji manželku vlastníma rukama, což ostatně mohl pozorovat i na švédském dvoře u Karla XII. a na dánském u Frederika IV. Jelikož braniborský kurfiřt nevlastnil celé Prusko, mohl se nazývat pouze „král

v Prusku“, zbytek země patřil Polsku. I přesto byl královský titul plnohodnotný a od té doby lze o jeho zemích mluvit jako o královských.

Po korunovaci v Královci se však nový král ocitl v objetí dvou válek. Na západě propukla válka o španělské dědictví a na východ od Pruska pochodovala vojska velké severní války. I přes četná jednání však k jejich propojení nedošlo. V tomto zmatku se musel Fridrich I. projevit jako obratný diplomat, aby získal uznání svého titulu. Dle korunního traktátu poslal císaři osm tisíc mužů, zároveň se do války zapojil i jako říšský kurfiřt a stal se členem haagské koalice. Spojenci silně naléhali na jeho účast v západní válce a snažili se mu zabránit vstoupit do velké severní války. Před ní byl Fridrich III. členem protišvédské koalice, ale po jejím vypuknutí rychle vycouval a vyhlásil neutralitu. Prusko muselo neustále čelit lákavým nabídkám jak ze strany Švédska, tak jeho nepřátel. Prusko se ale za života Fridricha I. na žádnou stranu nepřidalo. Kvůli aktivitám v druhé válce na to ani nemělo dostatek prostředků. Ve vystoupení z války o španělské dědictví se mu spojenci snažili za každou cenu zabránit.

Fridrich I. se tak angažoval ve válce proti Francii a ve stejnou dobu jednal s oběma stranami severní války. Co se týče uznání titulu, tahle politika se vyplatila. Spojenci v konfliktu o španělské državy jeho titul okamžitě uznali. Francie a Španělsko tak učinily po podepsání mírové smlouvy. Díky neutralitě a zároveň vyjednávání v severní válce dosáhl také všeobecného přiznání královské koruny na východě.

Zatímco císař podepsal mír s Francií až roku 1714 v Rastattu, Fridrich I. se připojil již k mírovému jednání v Utrechtu roku 1713. Kromě uznání královského titulu však větších úspěchů nedosáhl. Výhodou však bylo, že se Prusko konečně mohlo zúčastnit pokračující velké severní války. To už však nezažil první korunovaný Hohenzollern, ale až jeho syn Fridrich Vilém. Smrt postihla i další aktéry devítileté války a na evropské trůny dosedla mladší generace.



## SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

### Vydané prameny – instituce:

*Konferenzen und Verträge: Vertrags-Ploetz: Ein Handbuch geschichtlich bedeutsamer Zusammenkünfte und Vereinbarungen*, Teil II. 3 Band: Neuere Zeit 1492–1914, Würzburg 1958.

### Odborná literatura:

CLARK, Christopher, *Prusko: Vzestup a pád železného království*, Praha 2008.

CZOK, Karl, *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987.

DROYSEN, Johann Gustav, *Friedrich I. – König von Preußen*, Berlín, New York 2001.

FUKALA, Radek, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století*, Praha 2005.

FUKALA, Radek, *Jan Jiří Krnovský: Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice 2005.

GLOGER, Bruno, *Friedrich Wilhelm: Kurfürst von Brandenburg*, Berlín 1985.

HAMMANOVÁ, Brigitte, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.

HUBATSCH, Walther, *Das Zeitalter des Absolutismus 1600–1789*, Braunschweig 1965.

KNISPEL, Samuel Gotthilf, *Geschichte der Stadt Schwiebus, von ihrem Ursprung an, bis auf das Jahr 1763*, Züllichau 1765.

(online: <https://books.google.de/books?id=kfdgAAAACAAJ&pg=PA4#v=onepage&q&f=false> cit. dne 21-11-2015).

KOVAŘÍK, Jiří, *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce*, Praha 2013.

KOZMANOVÁ, Irena, *Kurfürst Fridrich Vilém Braniborský a klevsko-marské stavy v letech 1640–1654: Stavy jako aktéři mezinárodní politiky a panovnický „minimální program“ po třicetileté válce*. (Diplomová práce).

KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou: 1657–1658: Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2010.

MACARTNEY, C. A. (ed.), *The Habsburg and Hohenzollern Dynasties in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, New York 1970.

MÜLLER, Helmut, *Dějiny Německa*, Praha 1995.

MIKULEC, Jiří, *Leopold I.: Život a vláda barokního Habsburka*, Praha, Litomyšl 1997.

MORGAN, Kenneth O., *Dějiny Británie*, Praha 2010.

RAŠÍN, Milan, *Politika Velké Británie za Velké severní války*, 2009. (Bakalářská práce).

SALMONOWICZ, Stanisław, *Prusy: Dzieje państwa i społeczeństwa*, Warszawa 1998.

SEIBT, Ferdinand, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999.

SCHOEPS, Hans-Joachim., *Dějiny Pruska*, Praha 2004.

SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.

SPIELMAN, John P., *Leopold I.: Zur Macht nicht geboren*, Graz, Wien, Köln, Styria 1981.

STELLNER, František, *Fridrich Veliký: Cesta Pruska k velmocenskému postavení*, Praha 1998.

ŠVANKMAJER, Milan, *Petr I.: Zrození impéria*, Praha 1999.

VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský*, Praha 2001.

WAGNER, Fritz, *Europa im Zeitalter des Absolutismus 1648–1789*, München 1959.

### **Odborné encyklopedie:**

#### Allgemeine Deutsche Biographie (ADB):

JOACHIM, Ernst, *Heinrich Casimir, Fürst von Nassau-Diez*, in: ADB, Band 11, Leipzig 1880, s. 553. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008369/images/index.html?seite=555> cit. dne: 01-06-2016).

*Friedrich III., Kurfürst von Brandenburg*, in: ADB, Band 7, Leipzig 1877, s. 627–635. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008365/images/index.html?seite=629> cit. dne 09-04-2016).

HEIGEL, Karl Theodor von, *Maximilian II. Emanuel*, in: ADB, Band 21, Leipzig 1885, s. 22–27. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008379/images/index.html?seite=24> cit. dne 19-03-2016).

JOACHIM, E., *Heinrich Casimir, Fürst von Nassau-Diez*, in: ADB, Band 11, Leipzig 1880, s. 553. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008369/images/index.html?seite=555> cit. dne: 01-06-2016).

KLEINSMIDT, Arthur, *Johann Wilhelm, Kurfürst von der Pfalz*, in: ADB, Band 14, Leipzig 1881, s. 314–317. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/bsb00008372/images/index.html?seite=316> cit. dne 18-03-2016).

MÜLLER, Pieter Lodewijk, *Friedrich Heinrich, Prinz von Oranien*, in: ADB, Band 7, Leipzig 1877, s. 576–579. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008365/images/index.html?seite=578> cit. dne: 01-06-2016).

MÜLLER, Pieter Lodewijk, *Johann Wilhelm Friso*, in: ADB, Band 14, Leipzig 1881, s. 275. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008372/images/index.html?seite=277> cit. dne 03-06-2016).

MÜLLER, Pieter Lodewijk, *Wilhelm II. (Generalstatthalter der Niederlande)*, in: ADB, Band 43, Leipzig 1898, s. 155–159. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008401/images/index.html?seite=157> cit. dne 03-06-2016).

MÜLLER, Pieter Lodewijk, *Wilhelm Friedrich*, in: ADB, Band 43, Leipzig 1898, s. 133. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008401/images/index.html?seite=135> cit. dne 03-06-2016).

RITTER von ARNETH, Alfred, *Karl VI., römisch-deutscher Kaiser*, in: ADB, Band 15, Leipzig 1882, s. 206–219. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008373/images/index.html?seite=208> cit. dne 09-04-2016).

SAUER, Wilhelm, *Ernst August, Kurfürst von Hannover*, in: ADB, Band 6 (1877), s. 261–263. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008364/images/index.html?seite=263> cit. dne 11-11-2016).

SCHAUMANN, Adolf, *Georg Ludwig (Kurfürst von Hannover)*, in: ADB, Band 8, Leipzig 1878, s. 638–642. (online: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008366/images/index.html?seite=640> cit. dne 18-03-2016).

#### Dictionary of National Biography (DNB):

WARD, Adolphus William, *Elizabeth (1596–1662)*, in: DNB, Bd. 17 (1889), s. 233-240. (online: [https://en.wikisource.org/wiki/Elizabeth\\_\(1596-1662\)\\_DNB00](https://en.wikisource.org/wiki/Elizabeth_(1596-1662)_DNB00) cit. dne 03-06-2016).

#### Hohenzollern-Jahrbuch:

SEIDEL, Paul, *Die Gründung des hohen Ordens vom Schwarzen Adler und die Königskrönung am 17. und 18. Januar 1701 in Königsberg in Ostpreußen*, in: Hohenzollern-Jahrbuch, Band 4, 1900, s. 127–139.

#### Neue Deutsche Biographie (NDB):

HAHN, Peter-Michael, *Sophie Charlotte*, in: NDB, Band 24, Berlin 2010, s. 593. (online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118751530.html> cit. dne 03-06-2016).

HÜTTL, Ludwig, *Luise Henriette, Kurfürstin von Brandenburg, geborene Prinzessin von Nassau-Oranien*, in: NDB, Band 15, Berlin 1987, s. 499. (online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118969080.html> cit. dne 03-06-2016).

PRESS, Volker, *Leopold I., Kaiser*, in: NDB, Band 14, Berlin 1985, s. 256–260. (online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118571869.html> cit. dne 09-04-2016).

#### Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich:

WURZBACH, Constantin von, *Habsburg, Karl II.*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, 6. Theil, Wien 1860, s. 360–364, s. 360. (online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11804&page=368&scale=3.33&viewmode=fullscreen> cit. dne: 18-03-2016).

#### **Odborné články:**

CARSTEN, F. L., *The Resistance of Cleves and Mark to the Despotie Policy of the Great Elector*, in: The English Historical Review, Vol. 66, No. 259 (Apr., 1951).

FAY, Sidney B., *The Beginning of the Standing Army in Prussia*, in: The American Historical Review, Vol. 22, No. 4 (Jul., 1917), pp. 763-777.

KODETOVÁ, Petra, *Španělské dědictví – klíčový problém evropské politiky druhé poloviny 17. století*, in: *Historický obzor*, ročník 22, č. 5/6, 2011, s. 98–106.

OLDEN-JORGENSEN, Sebastian, *Ceremonial Interaction across the Baltic around 1700: The „Coronations“ of Charles XII (1697), Frederick IV (1700) and Frederick III/I (1701)*, in: *Scandinavian Journal of History* 28, s. 243–251.

SMART, Sara, *Hohenzollern Wives and a Daughter: Definitions of Feminine Dynastic Identity*, in: *German Life and Letters* 67, 4, October 2014, s. 513–526.

### **Sborníky prací:**

ASH, Ronald G., *Jakob II.*, in: WENDE, Peter (Hrsg.), *Englische Könige und Königinnen der Neuzeit: Von Heinrich VII. bis Elisabeth II.*, München 2008, s. 144. (online: [https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Jakob%20II.&f=false](https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir_esc=y#v=onepage&q=Jakob%20II.&f=false) cit. dne 03-06-2016).

ECKHART, Helmut, *Wilhelm III. und Marie II.*, in: WENDE, Peter (Hrsg.), *Englische Könige und Königinnen der Neuzeit: Von Heinrich VII. bis Elisabeth II.*, München 2008, s. 157. (online: [https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir\\_esc=y#v=snippet&q=Wilhelm%20III.&f=false](https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir_esc=y#v=snippet&q=Wilhelm%20III.&f=false) cit. dne 03-06-2016).

WENDE, Peter, *Karl I.*, in: WENDE, Peter (Hrsg.), *Englische Könige und Königinnen der Neuzeit: Von Heinrich VII. bis Elisabeth II.*, München 2008, s. 111. (online: [https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?id=1K9967XN1vgC&pg=PA111&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) cit. dne 03-06-2016).